

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vliv katolického kléru na venkovskou farnost mezi lety 1948–1968.

Vybrané příklady

The influence of the Catholic clergy on a rural parish between years 1948–1968.

Chosen examples

Matouš Prokůpek

Vedoucí práce: PhDr. Jan Zdichynec, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Dějepis se zaměřením na vzdělávání – Geografie se zaměřením na vzdělávání

2022

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma *Vliv katolického kléru na venkovskou farnost mezi lety 1948–1968. Vybrané příklady.* vypracoval samostatně pod odborným dohledem vedoucího práce za použití uvedené literatury a pramenů. Také prohlašuji, že tato práce nebyla využita pro získání jiného titulu.

Praha, 10. července 2022

.....

podpis

Rád bych v této části poděkoval PhDr. Janu Zdichyncovi, Ph.D. za jeho vhodné připomínky a rady, které mi vždy pomohly, za jeho vstřícnost a ochotu při konzultacích. Dále bych rád poděkoval všem respondentům, za jejich čas a ochotu sdělit mi zajímavé informace. V neposlední řadě patří můj dík také celé mé rodině a blízkým.

ANOTACE

Doba tvrdé totality a snaha církve v ní alespoň trochu kormidlovat svou loď a vyhnout se útesům a skalám, které číhaly za každou vlnou: tak by se dalo popsat úsilí katolické církve o přežití po únoru 1948. Právě doba od Vítězného února až do roku 1968, s důrazem na padesátá léta tvoří základní časové vymezení mé práce. V tomto období se pokusím analyzovat životy občanů římskokatolického vyznání žijících v Humpolci, jejich život spojený s Bohem a místní katolickou komunitou. Pokusím se reflektovat chování jednotlivých kněží a jejich snahu vytrvat ve své víře a svým kněžským slibům. Kolik lidí mělo problémy z toho, že chodí do kostela? Jaké byly osudy kněží, kteří tehdejšímu režimu nevyhovovali? Jak se doba postupně promítala do životů věřících rodin? Pro nalezení správných odpovědí na tyto otázky jsem čerpal informace ze sekundární literatury, převážně však z primárních pramenů ze Státního okresního archivu v Pelhřimově. Právě tyto zmíněné dokumenty mi přinesly nejvíce informací, které mi pomohly na dané otázky odpovědět. Výsledky práce potvrdily snahu komunistické strany o vytěsnění duchovního života obyvatel, která se potvrdila zejména na konci padesátých let.

KLÍČOVÁ SLOVA

venkovská farnost; kněz; druhá polovina 20. století; totalitní režim a církev; orální historie; farníci; komunistická strana; kostel sv. Mikuláše v Humpolci; Celestýn Jiřík; Jan Nepomuk Píkl; Metoděj Tóukálek

ANNOTATION

The period of harsh totalitarianism and the Church's efforts to steer its ship at least a little and avoid the rocks and reefs that lurked behind every wave: this is how one could describe the Catholic Church's efforts to survive after February 1948. It is the period from Victory February to 1968, with an emphasis on the 1950s, that forms the basic time frame of my work. In this period I will try to analyze the lives of Roman Catholic citizens living in Humpolec, their life connected with God and the local Catholic community. I will try to reflect on the behaviour of individual priests and their efforts to persevere in their faith and their priestly vows. How many people have had problems from going to church? What were the fates of priests who did not suit the regime of the time? How did the times gradually affect the lives of believing families? To find the right answers to these questions, I drew information from secondary literature, but mostly from primary sources from the State District Archive in Pelhřimov. It was these

documents that provided me with the most information that helped me to answer the questions. The results of the thesis confirmed the Communist Party's efforts to displace the spiritual life of the population, which was especially true at the end of the 1950s.

KEYWORDS

rural parish; priest; the 2nd half of the 20th century; totalitarian régime and the Church; oral history; parishioners; communist party; Church of St. Nicholas in Humpolec; Celestýn Jiřík; Jan Nepomuk Píkl; Metoděj Ťoukálek

Obsah

1	Úvod.....	1
2	Prameny a literatura.....	2
3	Celková situace v Československu.....	5
3.1	Reakce katolické církve na únorové události	7
4	Vymezení humpoleckého vikariátu a farností	8
4.1	Historie farnosti.....	9
4.2	Kostel sv. Mikuláše	9
4.3	Založení katolického hřbitova	10
4.4	Fara a založení děkanství.....	11
4.5	Zaniklá ves Dobrá	12
5	Poúnorová situace v Humpolci.....	12
5.1	Duchovní správa v humpoleckém vikariátu v padesátých letech 20. století	13
5.2	Činnost ONV na církevním poli.....	14
5.2.1	Interakce kněží se státní správou	15
5.2.2	Kněží humpoleckého vikariátu pohledem situačních zpráv	18
5.2.3	Věřící a řeholnice pohledem situačních zpráv	21
5.3	Slábnoucí zájem o výuku náboženství?.....	25
5.4	Humpolecká farnost v 60. letech	29
6	Srovnání humpolecké farnosti s farností Ústí nad Orlicí	29
6.1	Církevní obřady v 50. letech 20. století v Humpolci a v Ústí nad Orlicí.	30
7	Významné osobnosti z řad katolického kléru.....	32
7.1	Bohumil Vít Tajovský	32
7.2	Josef Toufar	33
8	Rozhovory s pamětníky	34
8.1	Rozhovor s Marií Jůzlovou rozenou Hertlovou	34
8.2	Rozhovor s Jarmilou Vogelovou rozenou Bartoškovou.....	36
8.3	Rozhovor s Františkem Vondráčkem	37
	Závěr.....	38
	Obrazové přílohy	37
	Textové přílohy	42
	Seznam zkratk.....	45
	Zdroje	45

1 Úvod

Proč jsem si vybral toto téma, a jak si myslím, že mi může prospět či k něčemu pomoci? V Humpolci žiji od narození, a tak k němu mám silný osobní vztah. Už od útlého věku se laicky zajímám o historii spojenou s Humpolcem, např. o zříceninu hradu Orlík, zbytky po těžbě zlata a stříbra či zaniklé obce a osady, na jejichž místech dodnes spočívá jakýsi stín tajemství. Tato místa stále navštěvuji se svými blízkými a vždycky zde na mě dýchne jejich příběh. Není tomu jinak ani při návštěvě kostela sv. Mikuláše či místní barokní fary. Od dětství jsem slýchal spoustu příběhů o perzekuci nejenom zdejší kněžské komunity, ale i obyčejných obyvatel. Vlastně i proto jsem se rozhodl napsat bakalářskou práci na toto téma. Chci se zde pokusit zmapovat životy lidí, ale i kněží v době, která byla ovlivněna druhou světovou válkou, znamením doby byla dále kolektivizace, transformace na těžký průmysl, ale i utrpení a spousty zkonstruovaných procesů. Proto bych rád zjistil, jak se tato doba odrážela právě v Humpolci: koho všeho konkrétně postihla, jak mohla změnit životy a osudy různých lidí.

Zajímá mě dále také jak se v průběhu let měnily sakrální stavby a památky. Mikrosonda v Humpolci by mohla ukázat, nakolik se proměnilo postavení římskokatolické církve v českých zemích a jak se proměňoval duchovní život a praktiky věřících. Abychom byli schopni porozumět konkrétním případům na konkrétním místě, je zapotřebí nahlédnout do širších souvislostí a také na celé území Československa. Původní záměr bylo srovnat humpoleckou farnost s farností třeboňskou. Ovšem ukázalo se, že její problematika v moderním období není dostatečně zpracována a vzhledem k rozsahu práce a k tomu, že monografie jednotlivých farností k období 20. století jsou velmi vzácné, jsem se rozhodl využít už uskutečněného výzkumu M. Sklenáře a místo farnosti Třeboň reflektovat farnost Ústí nad Orlicí. Tuto farnost jsem si vybral i pro její geografickou polohu v pohraničí. Různé sociální jevy, jako například výměna původního německého obyvatelstva, která zde nepochybně po druhé světové válce proběhla, ještě více jistě ukážou rozdílnost mezi farnostmi. Tyto rozdíly se projevují například v tom, jak se po únoru v jednotlivých farnostech vyvíjel počet aktivních katolíků, množství dětí chodící na náboženství, jaká byla interakce mezi kněžími a tehdejšími komunistickými úřady, či jakou roli plnili samotní kněží v jednotlivých farnostech.

Cílem této práce tak vlastně je reflektovat církevní situaci v humpoleckém okrese v 50. letech, jak byli vnímáni kněží tehdejší mocí a jak je vnímají pamětníci v dnešní době. Všechny zjištěné informace by měla podtrhnout kapitola věnována výuce náboženství, kde se podle mého názoru

prostřednictvím zájemců nejlépe odráží církevní a náboženská situace v okrese a její proměny pod tlakem totality.

Svou práci vnímám jako mikrosundu do poměrů konkrétní farnosti, která by měla doplnit celkový obraz vztahu státu a církve v Československu. Nakonec se také ukázalo, že k padesátým letům jsem našel dostatek pramenů, proto šedesátá léta popisuji jen z farní kroniky a zůstávají předmětem pro budoucí bádání, založeném i na jiných pramenech. V této studii tedy uzavírám pramenný výzkum v době tzv. tání na konci padesátých let.

2 Prameny a literatura

Charakteristiku literatury a pramenů bych rozdělil do třech částí. Do první části jsem zahrnul především kroniky a archivní prameny, jak pocházející ze SOkA Pelhřimov, tak například z Archivu bezpečnostních složek. V SOkA Pelhřimov jsem čerpal z fondu Děkanického úřadu Humpolec, který je pod správou Biskupství královehradeckého. Právě zde jsem se pokusil dopátrat nejdále a „zavrtat“ se do historie, co to jen půjde. Malou překážkou mi zde byla nedostatečná latina, se kterou jsem se potýkal hlavně v kronice týkající se let 1735–1835. Bohužel, zde jsem moc užitečných informací nenačerpал. V dalších knihách pro mě byla orientace o dost jednodušší, jelikož už byly archiváři zpracované, a tudíž mi byly poskytnuty v digitální formě. Jejich samotné studium však pro mě i tak bylo trochu náročnější, vzhledem k jazyku a písmu. Velkým plusem pro mě bylo, že tyto kroniky byly psány česky a německy. Touto formou chci poděkovat i Biskupství Královehradeckému, za povolení zpřístupnění archiválií, ne starších, než 100 let a za jejich publikaci v této práci. Konkrétně se jedná o Pamětní knihy I a III, které mi vlastně poskytly nejvíce věcných informací a jejich studium mi přišlo srozumitelné. Kladně hodnotím i to, že Pamětní kniha III byla od roku 1885 do roku 1937 podle stylu psána humpoleckými děkany a faráři. Díky tomu jsem lehce poznal, na co vlastně kladou důraz a co podle nich bylo pro dobrý život ve farnosti důležité.

V SOkA Pelhřimov jsem načerpал nejvíce relevantních informací z fondu ONV Humpolec. Úryvky, které jsem použil právě z fondu ONV Humpolec povětšinou z tzv. situačních zpráv jsem doslovně citoval, proto časté pravopisné chyby, které se zde mohou vyskytovat jsou doslovný přepisem originálu. Z tohoto fondu jsem nejvíce informací načerpал přímo z jednotlivých situačních zpráv, jejich autorem byl okresní církevní tajemník, který se snažil reflektovat církevní situaci v okrese, byl s jednotlivými knězi v kontaktu a vždy po určitém čase podával právě pomocí situačních zpráv informace do KNV. Dále jsem využil i Pamětní knihy

města Humpolec, které mi byly poskytnuty v online podobě, díky jejich zveřejněním městem Humpolec.¹

Užitečným pomocníkem pro mě byla již zpracovaná farní kronika, kterou na počátku tohoto století sepsala kronikářka Jaroslava Davidová. Touto cestou jí chci ještě jednou poděkovat, za to, že mě přijala a byla schopna odpovědět, na všechny mé dotazy a já se tak mohl více a bezprostředně dozvědět, za jaké situace vlastně kronika vznikala. Paní Davidová byla velice otevřená a nebála se popsat i mnoho úskalí, která ji při psaní potkala. Samotná kronika je psána chronologicky od roku 1233, kdy je vedena stavba kostela. Nechybí zde ani ilustrace od místních malířů a umělců, jako je Josef Šeda a jeho syn Petr či Josef Sztacho. Kronika je také obohacena o spoustu příloh, jako jsou například dopisy nebo fotografie a je uložena na humpoleckém děkanském úřadě.

Do druhé části tohoto přehledu bych zahrnul sekundární literaturu a jediné místní periodikum. Monografie od Václava Vaška mi přinesla určitý vhled do církevní situace v té době. Dle mého názoru velice povedeně zde popisuje složitou dobu po druhé světové válce těsně k období před únorem v roce 1948.² Na tuto monografii navazuje Karel Kaplan se svojí knihou *Stát a církev v Československu*.³ Díky těmto publikacím se pak dalo lehce navázat právě na sledované období v této práci a mnohem snadněji se také daly pochopit jednotlivé události a vyústění chování různých představitelů. Monografie od Stanislava Balíka a Jiřího Hanuše se zabývá katolickou církví po celé komunistické období, jsou zde pečlivě rozebírány důležité události, kněží, ale i řády a internační či centralizační tábory.⁴ Zároveň se autoři z perspektivy celorepublikové nebojí více rozebrat i důležitá regionální místa, čímž klášter v Želivě jistě byl.

Dále jsem se snažil bádát i v humpoleckém muzeu, kde je uložené místní periodikum *Zálesí*. To mi otevřelo dveře do každodenního života města a farnosti. Avšak pro studované období a spojení s katolickou církví, jsem v *Zálesí* nic důležitého nenalezl. *Zálesí* vycházelo měsíčně a obyvatele informovalo o různých dění v regionu nechyběly ani zajímavé úvahy buď od místních spisovatelů nebo představitelů města. Církevní život byl v 50. letech z měsíčníku zcela vytěšňován.⁵

¹ Spousta pravopisných chyb poznamenává především materiály z ONV Humpolec.

² VAŠKO, Václav. *Neumlčená: kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce*. Praha: Zvon, 1990.

³ KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*. Brno: Doplněk, 1993.

⁴ BALÍK, Stanislav a HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007.

⁵ Zajímavostí může být i to, že do *Zálesí* před rokem 1948 přispíval i svými články želivský opat Bohumil Vít Tajovský.

Bakalářská práce mého bývalého třídního učitele na gymnáziu byla jakýmsi příkladem toho, jak se dá kvalifikační práce na podobné téma napsat. Celkově se jeho práce zaměřuje na celostátní boj církve a komunismu. Regionální situaci pak reflektuje na příkladu tzv. číhošťského zázraku, osobnosti Bohumila Víta Tajovského a ostatních kněží po celé komunistické období.⁶ Avšak hlavním zdrojem mu je spíše sekundární literatura a také kroniky města či farní kronika nazvaná *Kronika římskokatolické církve Humpolec*. Prameny jako situační zprávy a podobné však v jeho práci nenajdeme. Já se naopak ve své studii snažím zabrousit spíše do regionální situace a více tak osvětlit církevní život na příkladu jednotlivých příběhů místních kněží, kteří právě v Humpolci v padesátých letech působili, a zaměřuji se také na místní laiky. S želivským opatem B. V. Tajovským se povedlo Aleši Palánovi a Janu Paulasovi udělat těsně před jeho smrtí rozhovor a na základě toho vznikla monografie *Člověk musí hořeti*. Je to vlastně životopis pana opata hovořící o zajímavých zkušenostech a událostech, které zažil, jako bylo například zvolení nejmladším opatem v Želivě v celých dějinách kláštera, či těžké chvíle během „Akce K“ a jeho desetiletý pobyt ve vězení po jeho zatčení. Celý jeho životní příběh se symbolicky uzavřel po Sametové revoluci, kdy se jako opat mohl vrátit zpět do Želiva.⁷ Regionální literatura, která by se věnovala církevní situaci v Humpolci ve zvoleném období vlastně neexistuje. I proto jsem se rozhodl pro napsání této práce.

Třetí část této studie je založena na orální historii, přičemž jsem vyzpovídal čtyři osoby, které se narodily mezi lety 1931–1945. Právě tato část s výpověďmi a osobním svědectvím mi nejvíce poskytla reálný vhled a lepší představení studovaného období. Publikace od Miroslava Vaňka a Pavla Mückeho – Třetí strana trojúhelníku dokáže na samotný rozhovor připravit pomocí osvědčených metod, zároveň v knize nechybí kapitoly o vývoji orální historie nebo interpretace různých rozhovorů.⁸ Vytipoval jsem si tři osoby v humpolecké farnosti, o kterých jsem se sám domníval, že by mi byly pro tuto práci užitečné. Vhodné respondenty jsem také konzultoval s p. Vrzákovou, která se v humpolecké farnosti stará nyní o úřední dokumenty a zahradu a vždy měla o chodu farnosti přehled. Ona sama mě navedla k p. Davidové a ke Kronice Děkanství Humpolec a také k její mamince, p. Jůzlové, která mi více přiblížila dobu po druhé světové válce a začátek komunistické vlády. František Vondráček, který díky svému dobrodružnému životu

⁶ ŠKRABÁNEK, Zdeněk. *Situace katolické církve na Humpolecku v době komunistického režimu*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2012. 58 s. Bakalářská práce.

⁷ TAJOVSKÝ, Bohumil Vít. *Člověk musí hořeti: rozhovor Aleše Palána a Jana Paulase s opatem želivského kláštera*, Praha: Torst, 2001.

⁸ VANĚK, Miroslav a MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015.

a většímu styku s katolickými kněžími mi na vlastním příkladu přiblížil, jak v té době fungoval život ve farnosti a interakce některých věřících s katolickým klérem. Jeho rodina se osobně setkávala s mnoha kněžími, kteří v Humpolci působili, a jeho bratr byl během studií na kněze odvečen do centralizačního tábora na Hoře Matky Boží u Králíků. Po propuštění studia již nedokončil, a proto se také knězem nikdy nestal. Paní Jarmila Vogelová, je ze všech respondentů nejmladší, i proto mi podala nejvíce informací o tom, jaká byla situace ohledně výuky náboženství bezprostředně v 50. letech. Zároveň i ona sama poznala, jaké to je být kvůli víře diskriminován.

Jednotlivým respondentům, jsem vždy kladl nejprve obecné otázky, jako byly například datum a rok narození, jméno matky a otce a sourozenců. Tím jsem pokoušel jednotlivé pamětníky rozmluvit, a tak jsem mohl od nich získané informace zasadit do kontextu. Pokud se mi daného respondenta podařilo rozmluvit, snažil jsem se do monologu tolik nezasahovat. Tím jsem se vyvaroval nějakému manipulování. Pokud respondent reagoval pouze na mé dotazy, snažil jsem se právě pomocí dalších otázek ho více rozmluvit.

Ve své práci se konečně pokouším o srovnání farností Humpolec s farností Ústí nad Orlicí, kde vycházím již z uskutečněného výzkumu Michala Sklenáře. Ten na téma farnosti Ústí nad Orlicí napsal již několik publikací⁹, jedna i knižně¹⁰. Já vycházím z jeho diplomové práce *Dějiny farnosti v Ústí nad Orlicí jako obraz římskokatolické církve v Československu v letech 1948–1961*. Zprvu se snaží reflektovat situaci v kontextu celého Československa, později přechází na regionální úroveň a také na důležitou postavu farnosti v Ústí nad Orlicí, děkana Václava Boštíka, který zde působil 25 let.¹¹

3 Celková situace v Československu

„Komunistická strana Československa se již před únorem 1948 netajila s tím, že katolická církev je jejím úhlavním nepřítelem a snažila se ze všech svých sil omezovat její práva a svobodu. Po únoru, pak zahájila přímý a neskrývaný útok. Byly zavřeny kláštery, zmizela znamení kříže z veřejných budov škol, bořily se chrámy, kácely se kříže a Boží muka.“¹² Toto

⁹ SKLENÁŘ, Michal. *Dějiny farnosti v Ústí nad Orlicí 1948-1963 a děkan Václav Boštík v zápase s komunistickým režimem v roli kněze a stavebníka*. Bakalářská práce, Univerzita Karlova. Filozofická fakulta, 2012.

¹⁰ SKLENÁŘ, Michal. *Děkan Václav Boštík: farnost v Ústí nad Orlicí mezi lety 1927 a 1963 jako obraz dějin římskokatolické církve*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2019, 316 stran.

¹¹ SKLENÁŘ, Michal. *Dějiny farnosti v Ústí nad Orlicí jako obraz římskokatolické církve v Československu v letech 1948-1961*. Diplomová práce, Univerzita Karlova. Filozofická fakulta, 2014.

¹² *Kronika církve římsko – katolické Humpolec*, autorkou je již zmiňovaná Jaroslava Davidová, kronika je uložena na Děkanském úřadě v Humpolci. (dále cituji *Kronika církve římsko – katolické Humpolec*).

můžeme číst v úvodu humpolecké farní kroniky k této době. A i takto se otevíraly dveře do další éry Československa, která už neměla být otrokem západních mocností, které ji v roce 1938 zradily, ale hrdou a socialistickou zemí, která spatřovala záchranu pouze v SSSR a Stalinovi. Takzvaná „Akce K“ se tvrdě dotkla i Humpolce a převážně jeho okolí. Nedaleko, v obci Želiv přímo v premonstrátském klášteře, bylo na počátku padesátých let izolováno několik mimořádně „nebezpečných“ řeholníků. Samotný premonstrátský řád byl, stejně jako ostatní řády, zrušen a jejich příslušníci odvedeni do benediktinského kláštera v Broumově. Takto před procesem vzpomíná ve své sbírce pamětí opat Bohumil Vít Tajovský: *„Výhružná slova komunistů, že chtějí skoncovat s církví jsme začali brát opravdu vážně až po našem zatčení. A to bylo už pozdě.“*¹³ Tajovského činnost v Humpolci coby učitele dějepisu a latiny na zdejším gymnáziu patřila po druhé světové válce mezi hlavní a důležité vlivy na mladé hochy a dívky v regionu. Tato doba byla nesmírně krutá i pro ostatní občany, ne jenom řeholníky. Podepsala se i na další generace dopředu. Vlastně dodnes cítím její vliv i na sobě, když slýchávám příběhy od starších lidí, kteří s hrůzou vzpomínají, jak museli odevzdat nejenom pole a louky, ale i dobytek a zemědělské stroje do kolektivního vlastnictví.

Složitá situace nastala zejména na konci druhé světové války. Ačkoliv ne tak, jako na Slovensku, kde katolická církev prožívala podobné útrapy, jako církve v roce 1918 v českých zemích v souvislosti se spojením „oltáře s habsburským trůnem“, vzhledem k předchozímu Tisovu klerofašistickému režimu. Takto vypadala zpráva Gustáva Husáka směřovaná moskevskému vedení československých komunistů ještě v únoru v roce 1945: *„Po této stránce budou nutné – podle mého názoru – ostré zásahy do mnoha katolických institucí (semináře, školy, tisk, spolky), které jsou semeništěm protidemokratické koncepce a protidemokratického vlivu na široké vrstvy.“*¹⁴ Zákaz politické činnosti kněží, který vstoupil v platnost před volbami v roce 1946, znamenal povinnost žádat o dovolení ke kandidatuře nebo k přijetí mandátu u svého ordinaria. Tento zákaz se nevztahoval pouze na poslance Národního shromáždění, ale i na kněze kandidující do krajských, okresních nebo místních národních výborů. V případě nerespektování tohoto zákazu mohl být dotyčný kněz suspendován a nesměl by již vykonávat svůj kněžský úřad. Zákaz také souvisel s veřejným vystupováním na předvolebních politických shromážděních.¹⁵

¹³ TAJOVSKÝ, B. V. *Člověk musí hořeti*, str. 240.

¹⁴ VAŠKO, V. *Neumlčená*, str. 90.

¹⁵ *Tamtéž*, str. 105.

I mezinárodní události měly na konci čtyřicátých a na počátku padesátých let značný vliv na vztah komunistického režimu a církve. V tehdejší Československu byly veškeré instituce spojené se zahraničním ústředím považovány za nepřátelské a některé i za špionážní. A právě Vatikán byl v očích komunistů chápán, jako cizí mocnost ovlivněná imperialismem. Z počátku byla malá snaha se alespoň dohodnout, avšak tvrdé nároky ze strany komunistické moci byly pro církev nepřijatelné. A právě další nesouhlas a odpor církve, chápala vládní delegace, jako manipulaci z Vatikánu.¹⁶ K naplnění tzv. národní církve, tedy církve odtržené od Vatikánu, jejíž biskupy by jmenoval stát, přispěla i separace biskupské konference od vatikánských struktur. V podstatě to znamenalo, že o vztazích státu a církve už nejednalo ministerstvo zahraničí s papežskými diplomaty, ale biskupové s orgány Národní fronty.¹⁷ Tehdejší komunistická moc se obávala církve také v tom směru, že to byla nejsilnější společenská instituce a komunisté v ní logicky viděli obrovskou hrozbu. Báli se, aby se proti nim neutvořila jakási politická protisíla.¹⁸

3.1 Reakce katolické církve na únorové události

Snaha třetí republiky se politicky odlišit od první a druhé s sebou přinesla další změnu, totiž větší orientace na východní země, a hlavně Sovětský svaz. Vize dr. Edvarda Beneše vytvořit tzv. most mezi západem a východem sehrála jistě svoji roli v následujících událostech. Na politickou přeměnu v Československu reagovala i katolická církev. Významným krokem bylo vydání pastýřského listu arcibiskupem Josefem Beranem „Arcibiskupe nemlč, nesmíš mlčet“. V něm apeluje na ostatní duchovní, aby se nepodvolili nastupujícímu totalitnímu režimu. Právě anonymní dopisy, které panu kardinálovi chodily, ho vyburcovaly k vydání pastýřského listu. Již v březnu jednal Alexej Čepička, generální tajemník Ústředního akčního výboru Národní fronty, s arcibiskupem Josefem Beranem, kde ho žádal, aby římskokatolická církevní hierarchie zaujala kladný postoj k právě začínajícímu režimu. O den později se tímto požadavkem o vyhlášení loajality zabývala biskupská konference v Brně a nepřijala jej. V dubnu na schůzi církevní komise 27 kněží schválilo směrnice pro činnost krajských a okresních církevních komisí NF. V květnu biskupská konference v Olomouci potvrdila zákaz politické činnosti kněží, zároveň se, ale k samotnému pastýřskému listu nevyslovila. V červnu bylo v kostelích čteno poselství arcibiskupa Berana kněžím vysvětlující, že celebrování slavnostního Te Deum 14. června neznamenaá politický souhlas s režimem. Zároveň si arcibiskup přál, aby bylo ve

¹⁶ BULÍNOVÁ, Marie, JANIŠOVÁ, Milena a KAPLAN, Karel. *Církevní komise ÚV KSČ 1949–1951. Sv. 1, Církevní komise ÚV KSČ ("Církevní šestka") duben 1949–březen 1950*. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. Edice dokumentů, str. 7.

¹⁷ BALÍK, S. HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945–1989*, str. 18.

¹⁸ BULÍNOVÁ, M., JANIŠOVÁ, M. a KAPLAN, K. (edd.), *Církevní komise ÚV KSČ*, str. 8.

všech kostelích vyvěšeno rozhodnutí o suspenzi kněze Josefa Plojhara, který byl zvolen poslancem KSČ.¹⁹ V srpnu se konala biskupská konference v Nitře, která schválila memorandum vládě, v němž ji obvinila z nedodržování slibů a z útoků vůči církvi. Také žádala zastavit boj proti církvi a pokusy oddělit kněze od věřících obyvatel. Memorandum bylo uloženo a mělo být přečteno ve všech kostelích. Komunistické vedení a vláda na toto memorandum reagovaly odmítnutím.

Na konci srpna vznikl dále návrh na dlouhodobý plán postupného překonávání náboženství v ČSR ve třech etapách. Jeho cílem bylo vytvořit národní katolickou církev na Vatikánu absolutně nezávislou. Také jeho důsledky můžeme prověřit i na konkrétním příkladu humpolecké farnosti. V září arcibiskup Josef Beran vyzval dopisem předsedu vlády Antonína Zápotockého k vyřešení sporných otázek, a to mezi církví a státem. Především se jednalo o útoky proti biskupům, zestátnění církevních škol a náhrady za vyvlastněný církevní majetek. Církevní školy působily skoro v každém diecézním městě, např. v Praze, kde byla Bohoslovecká fakulta Karlovy univerzity a seminář, či v Hradci Králové, kde bylo Diecézní bohoslovecké učiliště se seminářem. Samozřejmě existovalo i několik církevních středních škol, jako například biskupská gymnázia, jak je známe dnes.²⁰ Říjnová odpověď Antonína Zápotockého nenaznačovala jakoukoliv ochotu vlády k jednání. Proto v říjnu biskupové vydali pastýřský list, ve kterém vyzývali věřící k věrnosti církvi a k jednotě s kněžími a biskupy proti tlaku státních orgánů. V listopadu bylo v orgánu Státní bezpečnosti vytvořeno církevní oddělení. Na konci roku jednala biskupská konference o možnosti dohody se státem a rozhodla zahájit jednání s vládou. Bylo vytvořeno memorandum, které bylo prostřednictvím biskupské delegace předáno prezidentovi republiky.²¹

Komunistická strana se po svém nástupu k moci snažila církevní život vytěsnit. To se postupně promítalo například na počtu věřících na bohoslužbách a množství církevních obřadů během roku nebo na účasti dětí na náboženství, či zda se změnilo chování některých kněží. Právě tyto oblasti se snažím reflektovat na Humpoleckém vikariátu.

4 Vymezení humpoleckého vikariátu a farností

Církevní správa a vliv Humpolce na okolní vesnice se v průběhu minulosti postupně měnil, je však zapotřebí si vymezit oblasti, které vlastně k církevní správě humpoleckého vikariátu

¹⁹ BULÍNOVÁ, M., JANIŠOVÁ, M. a KAPLAN, K. (edd.), *Církevní komise ÚV KSČ*, str. 18.

²⁰ VAŠKO, V. *Neumlčená*, str. 184.

²¹ BULÍNOVÁ, M., JANIŠOVÁ, M. a KAPLAN, K. (edd.), *Církevní komise ÚV KSČ*, str. 18.

neoddělitelně patří, a to zejména na 20. století. Dnes to jsou farnosti: Humpolec, Číhošť, Ledec nad Sázavou, Světlá nad Sázavou, Vojslavice, Senožaty, Kaliště, Lipnice nad Sázavou, Úsobí, Herálec, Skála, Jiřice, Želiv a Mladé Bříště.²² Do farnosti Humpolec pak spadají tyto obce: Bystrá, Čejov, Dubí, Kamenice, Mikulášov, Plačkov, Rozkoš, Světlíce a Vilémov.²³ Samotný vikariát je nejmenší vikariát patřící pod královehradeckou diecézi.

Okres Humpolec zanikl v roce 1960 při státní reformě, kdy toto území připadlo okresu Pelhřimov a Havlíčkův Brod. Ten samý rok také zanikl kraj Jihlava, kterého byl okres Humpolec součástí a patřící pod okres Pelhřimov připadl do Jihočeského kraje.

4.1 Historie farnosti

Ačkoliv se bakalářská práce zaměřuje především na církevní události a osoby druhé poloviny 20. století, samotná starší historie farnosti dokáže nejlépe ukázat postupný vývoj a směr katolické církve v Humpolci.

4.2 Kostel sv. Mikuláše

První doklad o působení katolické církve v Humpolci představuje vlastně samotná dominanta města. Kostel sv. Mikuláše byl mnohokrát opravován a vlastně i dost výrazně z původní podoby přeměněn. Pochází ze 13. století, první zmínka o něm je z roku 1233, kdy je zahrnut v kupní smlouvě, spolu s dalšími sakrálními stavbami v okolí, řádu německých rytířů s premonstrátským klášterem v Želivě.²⁴ Humpolec v té době byl pravděpodobně městys a postupně se z něho stával klíčový bod na stezce z Čech na Moravu. Desátek z celkového cla zboží, které se vybíralo na náměstí se odváděl ke kostelu sv. Mikuláše.²⁵ Ačkoliv humpolecké panství v minulosti častokrát měnilo majitele, želivští premonstráti se o církevní správu starali prakticky celou dobu. Výjimkou byla doba husitská, od roku 1436 byl kostel ve správě kněží utrakvistických. A také v 16. století, když se zdejším pánem stal Kryštof Karl z Roupova, vnucoval měšťanům luteránské vyznání a katolické kněze z Humpolce vyhnal.²⁶

Po stavovské prohře v bitvě na Bílé hoře byl majetek Kryštofu Karlovi z Roupova odebrán. Císař poté humpolecké panství prodal hraběti ze Solmsů, který se staral o to, aby se jeho poddaní opět navrátili ke katolické víře. Zároveň také v roce 1625 vrátil patronátní právo k humpolecké farnosti želivskému klášteru, takže v období rekatolizace měli kněží ze

²² <https://www.bihk.cz/dieceze/vikariat/humpolec> [cit. 7.7.2022].

²³ *Kronika církve římsko – katolické Humpolec*, str. 74.

²⁴ *Kronika církve římsko – katolické Humpolec*, str. 7.

²⁵ SOLAŘ, Jeronym Jan Nepomucký. *Paměti města Humpolce*. V Praze: Pospíšil, 1863, str. 6.

²⁶ *Kronika církve římsko – katolické Humpolec*, str. 7.

želivského kláštera na místní obyvatelstvo značný vliv. Roku 1713 přešlo patronátní právo na pány z heráleckého panství, ti měli jmenovat jednoho ze tří kandidátů, které navrhne opat ze Želiva. Toto právo jim vydrželo, až do konfiskace jejich majetku v roce 1945.²⁷

Značné změny se humpolecký kostel dočkal v první polovině 18. století, kdy byl na popud želivského opata pozván architekt Jan Blažej Santini. Důležitou práci měl ale Santini v Želivě, kde po vypuklém požáru bylo nutno klášter včetně chrámu přestavět. Právě zásahem tohoto architekta se původní gotické stavby, jak v Želivě, tak v Humpolci barokizovaly a chrám sv. Mikuláše rozšířil takřka do nynější podoby. Výrazným prvkem je připojení sakristie, která díky Santiniho genialitě vlastně nebudí pocit toho, že by byla přistavěna až později.

Dalších několik desítek let nebylo chrámu dopřáno potřebných oprav, a tak postupně chátral. Až tento děsivý stav, který byl převážně v interiéru kostela, donutil významné občany k radě, kde se shodli, jak kostel zachránit. Hlavně díky jejich darům se povedlo vnitřní prostory revitalizovat, avšak v tehdy již vládnoucím pseudo neboli novogotickém slohu. Opravy probíhaly na přelomu 19. a 20. století. Právě díky těmto opravám se kostel přeměnil do podoby, kterou známe dnes.²⁸ Dále byl kostel výrazněji opravován před druhou světovou válkou a poté až v osmdesátých letech za děkana Rafaela Vosmíka.²⁹

4.3 Založení katolického hřbitova

Pravděpodobně hned po založení kostela vzniklo postupně kolem něj místo, kde lidé pohřbívali své blízké. Tento starý hřbitov byl na místech dnešního muzea, pojišťovny a sázkové kanceláře na Horním náměstí. Nebyl obehnan zdí, ale dřevěným plotem. Dřevo bylo používáno jako hlavní materiál. Takže místo kamenných náhrobků se ve středověku používaly častěji dřevěné kříže. Jedinci pak také mohli být pochováni přímo v kryptě kostela. S postupně přicházejícím novověkem, který pomalu začíná oddělovat svět živých a mrtvých, ale hlavně kvůli tristním hygienickým a zdravotním podmínkám nařídil habsburský císař Josef II. přemístění hřbitovů mimo město. Toto nařízení se týkalo i Humpolce, který tak v roce 1785 založil hřbitov nový, na místě, které zůstalo až do dnešních dnů stejné.³⁰ V druhé polovině 19. století byla postavena kolem hřbitova zeď a díky činnosti heráleckého polesného byly na hřbitově zasazeny lípy, jak se v archivní kronice píše: „*jenž se vší ochotností ty nejlepší sazeničky poskytl.*“³¹ Je až

²⁷ Tamtéž, str. 73.

²⁸ Tamtéž, str. 7–12.

²⁹ Tamtéž, str. 11.

³⁰ SOLAŘ, J. *Paměti města Humpolce*, str. 77.

³¹ Pamětní kniha I. inv. č. 1, kniha č. 1. 1839–1884 (1901).

neuvěřitelné, že tyto stejné stromy tam stojí do dnes. Hřbitov byl později také rozdělen zdí na katolický a evangelický, ten se ale do dnešních dnů nezachoval. Na humpoleckém hřbitově odpočívají a slavné vzkříšení očekávají také kněží, kteří v tomto městě obětavě vykonávali svou duchovní službu a svým příkladným kněžským životem obohacovali svěřené farníky a celé jejich rodiny, jako například děkani Celestýn Jiřík nebo Rafael Vosmík, o kterých hovořím v této práci.³²

Otcové kaplan Josef Stibral a Jeroným Solař se zasloužili o to, aby na hřbitovním místě vyrostl i odpovídající kostel. Proto v létě v roce 1861 vyhlásili sbírku na stavbu kostela sv. Jana Nepomuckého, který by tak sloužil jako kostel, kde by se lidé mohli v tichosti modlit za duše svých blízkých zemřelých. V roce 1869 byl položen základní kámen, tedy k připomínce 140. výročí svatořečení sv. Jana Nepomuckého. S pomocí humpoleckých řemeslníků byl kostel dokončen a v roce 1900 byly do kostela instalovány varhany.³³ Jakákoliv zmínka ohledně situace katolického hřbitova v době komunistického období se mi nepodařila vypátrat. Lze tedy předpokládat, že hřbitov ani kostel žádnou výraznější rekonstrukcí neprošel. Zajímavá byla však otázka hrobníků, protože v roce 1953 nebyl žádný veden jako zaměstnanec farního úřadu nýbrž jako MNV. Mimo Humpolec bylo hrobnictví vnímáno jako vedlejší zaměstnání a při výkopu si odměnu přebírali sami od pozůstalých.³⁴

4.4 Fara a založení děkanství

Fara v podobě, jak ji známe dnes, byla postavena v roce 1732 v barokním stylu. Jistě zde dříve stála fara jiná, avšak ta s největší pravděpodobností vyhořela. V té době byl kolem kostela stále ještě starý hřbitov a podle zachovalých zpráv víme, že v roce 1684 na náměstí vyhořelo 53 domů. Tudíž lze předpokládat, že právě faru rozsáhlý požár poškodil. Naopak u kostela sv. Mikuláše se nám žádné prameny o jeho poškození tímto požárem nedochovaly. Fara je patrová budova s polopatrem a je zakryta sedlovou střechou se souběžným průčelím. Za farou se rozkládá zahrada, která je v současnosti využívána pro pěstování květin na výzdobu kostela či na různé kulturní akce města.³⁵ Během komunistického období byl církvi odňat veškerý nemovitý majetek, který až do roku 2003 spravovaly různé subjekty. Avšak faru spravoval vždy kněz, kterému pomáhala katechetka.³⁶

³² *Kronika církve římsko-katolické Humpolec*, str. 16.

³³ *Tamtéž*, str. 15.

³⁴ ONV Humpolec, inv. č. 610. č. k. 147. *Situační zpráva z ledna 1953*. 26. ledna 1953.

³⁵ *Kronika církve římsko-katolické Humpolec*, str. 26.

³⁶ *Tamtéž*, str. 28.

4.5 Zaniklá ves Dobrá

Je to pravděpodobně nejnavštěvovanější poutní místo obyvatel Humpolce a okolí, které se nachází na vrcholku kopce nad městem a říká se zde „U svatého Václava“. Dnes zde stojí už jenom osamocený kříž, který připomíná jakýsi minulý život tohoto místa. Stávala zde jedna z nejstarších vesnic na Humpolecku, která nesla název Dobrá. Jak a kdy vznikla, není přesně známo, ale právě na místech, kde dnes stojí kříž, kdysi bývala kaple sv. Kateřiny. Ležela na důležité stezce z Čech na Moravu, a tak byla v minulosti několikrát vyplněna. Zmínku o tom najdeme například v kronice Vavřince z Březové, kdy císař Zikmund táhl se svým uherským vojskem do Čech. Ve druhé polovině 17. století byl na sutinách kaple sv. Kateřiny postaven kostelík sv. Václava. Každý rok na svátek patrona české země se na toto místo z Humpolce vydávalo procesí. Kostelík se dočkal i zvonu, který v roce 1708 nechal zhotovit Michael Achácius, majitel heráleckého panství. Na zvon byl vyryt reliéf sv. Michaela archanděla a dodnes zvoní v nedalekém kostelíku v Herálci u Humpolce. Spory mezi herálecko-humpoleckou vrchností a želivskou kanonií o hospodářskou správu kostelíka se mu staly osudným. Právě tyto spory vedly k jeho úpadku. Zdivo pomalu sešlo a připravený materiál na obnovu byl odvezen a použit na stavbu kostela v Úsobí. Postupem času tráva a mech zahladily místo, kde stávala ves Dobrá. Ačkoli je zde už pouze křížek a na stromě zavěšený obraz sv. Václava, poutní tradice přežila do dnešní doby a vždy 28. září vychází z humpoleckého náměstí procesí věřících s děkanem. Při pouti na kopec zpívají náboženské písně a na místě, kde dříve stával kostel sv. Václava humpolecký děkan celebruje mši svatou. My dnes můžeme jen odhadovat, zda se na toto poutní místo vydávali lidé i v 50. letech minulého století. O nějaké větší veřejné akci vikariátu jsem žádný materiál nenašel, ale je velice pravděpodobné, že se na místo chodili lidé modlit jednotlivě.³⁷

5 Poúnorová situace v Humpolci

Celkovou církevní situaci na Humpolecku v 50. letech minulého století výstižně charakterizuje tento citát ze zprávy církevního tajemníka: „*Okres Humpolec je v celku velmi religiózní na což působil nejvíce želivský klášter, který 800 let ovlivňoval okolí. Hospodářský vliv tohoto kláštera teprve odstraněn pozemkovou reformou, při níž lesy i pozemky přešly do správy státu. Tím byla zlomena hospodářská moc kat. vysokého kléru na okrese. Jejich reakční a odmítavý postoj i špionážní činnost jiných klášterů přiměly vládu k tomu, aby bylo provedeno soustředění řeholníků do některých klášterů. Takovým internačním střediskem je i klášter Želiv. Tím bylo*

³⁷ Tamtéž, str. 48.- 49.

zabráněno další podvratné činnosti.“³⁸ Z celkového počtu obyvatel žijících na počátku 50. let v Humpolci se k římskokatolické církvi veřejně hlásilo 90 %. Je zřejmé, že několik procent z těchto uvedených byli jen katolíci tzv. matrikoví, ale i přesto je toto procenta s porovnáním s dnešními poměry opravdu vysoké.

Římskokatolická církev, i přesto, že byla nejpočetnější, nebyla jedinou církví, která na počátku 50. let v Humpolci působila. Církev českobratrská evangelická čítala kolem 1000 věřících, kteří byli převážně z řad bývalých majitelů textilních továren, a tudíž jejich majetek byl vinou znárodnění průmyslu zabaven. Církev československá byla co do počtu stejně velká, jako českobratrská, ale zastoupení věřících bylo převážně z řad střední vrstvy a dělníků. Nejslabší církví v humpoleckém okrese byla církev Jednota českobratrská, jediná kazatelna byla pouze v Krasoňově, kam jednou měsíčně dojížděl kazatel z Kolína. K Jednotě bratrské se hlásilo jen několik málo rodin, dohromady asi 15 věřících.³⁹

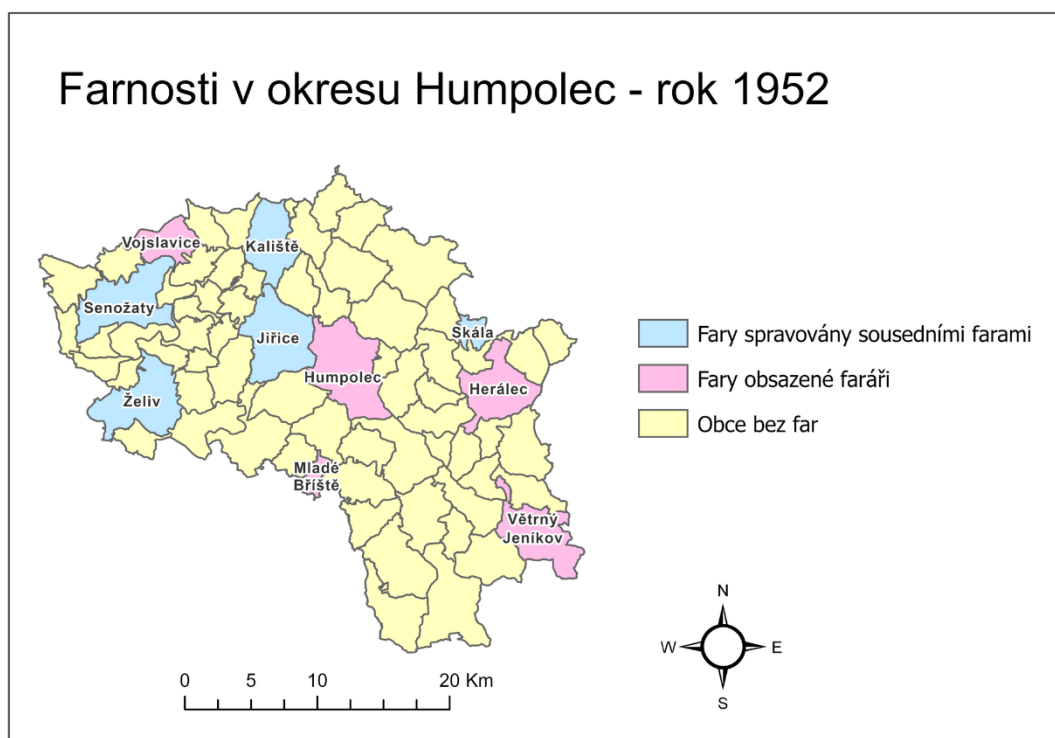
5.1 Duchovní správa v humpoleckém vikariátu v padesátých letech 20. století

Na počátku padesátých let působil v Humpolci děkan páter Celestin Jiřík, který se narodil v roce 1881. Na jaře v roce 1951 však odešel do penze a dožil v Humpolci. Také zde působili kaplani Jan Nepomuk Píkl a Klement David, v roce 1952 se administrátorem farnosti stal P. Josef Ducháček. Římskokatolická církev měla v okrese 11 farních úřadů z nichž v roce 1952 bylo duchovními obsazeno pouze pět a to: Humpolec, Herálec, Větrný Jeníkov, Mladé Bříště a Vojslavice. Farnosti, které byly spravovány ze sousedních far byly: Skála, Jiřice, Želiv, Senožaty a Kaliště.⁴⁰

³⁸ ONV Humpolec, inv. č. 610, č. k. 147, *Zpráva pro radu ONV k úkolu č. 44*, 1952.

³⁹ *Tamtéž.*

⁴⁰ *Tamtéž.*

Zdroj: ONV Humpolec, inv. č. 1208. okres Humpolec, Arc ČR500, vlastní zpracování.

5.2 Činnost ONV na církevním poli

Okresní národní výbor v Humpolci patřil pod správu krajského národního výboru v Jihlavě a v Humpolci plnil svoji funkci až do roku 1960, kdy došlo k reorganizaci státní správy a okres Humpolec se stal součástí okresu pelhřimovského. Důležitou součástí ONV byl úřad tzv. církevního tajemníka, který měl pomocí tzv. situačních zpráv informovat krajský národní výbor o církevně – politické situaci v okrese. Zprávy zahrnovaly zmínky i o jiných církvích, ale záznamy o církvi římskokatolické byly vždy nejrozsáhlejší. Díky zprávě církevního tajemníka KNV z 6. února 1950, která byla adresována pracovníkům na okresní úrovni víme, jaké náležitosti tyto zprávy měly obsahovat. „Důležitost podávání pravidelných situačních zpráv o církevním životě v okresech byla několikrát všem církevním tajemníkům zdůrazňována, jelikož však dosud se všichni tajemníci neřídí přesně podle připomínek týkajících se hlášení o církevně-politické situaci ve svých okresech podávám znovu písemně body podle kterých má být každá zpráva vyhotovena.“⁴¹

Dnes jsme schopni díky těmto podkladům lépe pochopit celkovou situaci ve farnosti. V jedné situační zprávě z 18. dubna 1950 je zmínka o humpoleckém kaplanovi Piklovi a faráři

⁴¹ ONV Humpolec, inv. č. 610, č. k. 147, Zpráva církevního tajemníka KNV, 6. února 1950. (Celé znění zahrnuto v příloze).

Moravovi z Mladých Bříšť, kdy příliš často při bohoslužbě používají hlasité formule „pomodlíme se za papeže Pia XII., za arcibiskupa Berana a za všechny jež úpí v žalářích.“⁴² Dle mého názoru je zde zřetelné, s jakou vírou a odvahou tito kněží ve farnostech působili.

Model situační zprávy nebyl po celou dobu působení okresního církevního tajemníka jednotný, ale postupně se vyvíjel. Např. už v roce 1953, měla oproti dřívějším ucelenější podobu a dá se říci, že i církevnímu tajemníkovi se práce změnila. Najednou si musel všimnat mnohem více faktorů, jako byly například vztahy mezi kněžími, metody jejich práce, či jaký je vliv duchovních na věřící, „zda je pro nás příznivý či nepříznivý.“⁴³ V roce 1954 se také jedno týdenní pozorovací lhůta prodloužila na týdny dva.

5.2.1 Interakce kněží se státní správou

S ONV museli kněží komunikovat při opravách kostela nebo fary, protože jim posílali žádosti s konkrétní rekonstrukcí. Pracovníci ONV se za každé situace snažili práci kněžím ztěžovat. Když v červnu humpolecký děkan Celestin Jiřík žádal o rekonstrukci střechy a upevnění křížku na kostele sv. Jakuba Většího, bylo mu vyhověno, avšak rekonstrukce musela splňovat několik podmínek. „1. Střecha musí býti nabarvena na červenou barvu. 2. Musí býti přísně splněno všech platných předpisů stavebního řádu. 3. Veškeré spisy týkající se stavebního povolení budou uschovány pro potřebu kontrolních údajů.“⁴⁴

Práce církevního tajemníka zahrnovala i minimální snahu o to se s kněžími několikrát měsíčně osobně potkávat. Tomuto setkání říkali besedy, kde po kněžích chtěli sdělit zprávy ohledně majetku, ale také konkrétní informace o jednotlivých lidech. Tyto informace pak samozřejmě poskytovali nadřízeným orgánům. „Nálada mezi duchovními ř. k. církve je stále vyčkávající, lépe možno říci, že jejich stanovisko k dnešnímu dění je skrytě odmítavé. Mají stále mnoho výmluv a na besedy se nedostavují. Překážkou v účasti podle nich určitě vítanou jest jim každý pohřeb, časté onemocnění, dopravní situace, či výuka náboženství.“⁴⁵ Podle tohoto úryvku z jedné situační zprávy z počátku března 1951 je zřetelné, že kněží se snažili besedám vyhýbat. Měli pro to své jasné důvody, říci něco, ač třeba nevědomky na svého farníka jistě nebylo v jejich zájmu. Hlavně proto hledali různé „výmluvy“, aby se na besedy nemuseli dostavit. Častou omluvou bylo odvolání na špatné počasí.⁴⁶

⁴² ONV Humpolec, inv. č. 610, č. k. 147, *Situační zpráva*, 18. dubna 1950. 1949–1950.

⁴³ ONV Humpolec, inv. č. 610, č. k. 147, *Směrnice pro situační zprávy OCT*. 23. ledna 1954.

⁴⁴ ONV Humpolec, inv. č. 421, *Církevní majetek – opravy kostelů*. 1949–1950.

⁴⁵ ONV Humpolec, inv. č. 610, č. k. 147, *Situační zpráva* 1951. 2.-12. března 1951.

⁴⁶ „Porada duchovních byla stanovena na 15 hodin. Je pravda, že asi v 15.15 hodin slušně přšelo, hnala se bouře, ale před 15 hodinou nepršelo a při dochvilnosti by duchovní vůbec nezmokli. Nemají se proto na co

Kněží byli také členěni do různých kategorií, podle jejich chování a vystupování. Největší důraz byl kladen na obsah jejich kázání a na chování při mších svatých. Sledovalo se, zda věřící lid nenavádí k nějakým protistátním činnostem, nebo zda nepomlouvají státní systém. Tzv. kategorie byly čtyři a na počátku roku 1951 byli ve čtvrté kategorii vedeni, tedy státem negativně vnímání v humpoleckém vikariátu tři kněží: farář Rafael Vosmík, který působil ve Větrném Jeníkově, p. Morava z Mladých Bříšť a humpolecký kaplan Jan Nepomuk Píkl. Důvod byl uveden takovýto: „*jejich postoj k novému režimu je skrytě odmítavý.*“⁴⁷ My si dnes pod touto větou asi nejsme schopni představit nic konkrétního, ale je jasné, že se většina kněží snažila se státní správou komunikovat co nejméně a vyhýbavě, to samozřejmě vedlo k takovémuto hodnocení.

Tzv. Církevní pětka, orgán, který spadal pod Krajský národní výbor a scházel se jednou za měsíc, diskutoval církevní situaci ve farnosti a snažil se nabádat kněze k tomu, aby dbali na to, co lidem například při kázání říkají nebo jak se chovají. V její kompetenci také bylo přemísťování kněží. Čím déle byl kněz v jedné farnosti, tím důvěrnější a silnější vztah si mohl se svými farníky vybudovat. To nebylo v zájmu tehdejší moci. Dalším problémem byla soudružnost kněží s nedalekým želivským klášterem a fungující silná kněžská komunita. Proto v červnu v roce 1951 vypracovala Církevní pětka akční plán humpoleckého okresu. Po vypracování akčního plánu byl oficiálně uveden tento důvod: „*Tento akční plán bylo nutno vypracovati z toho důvodu, že všichni duchovní až na jednoho byli příslušníky kláštera v Želivě a bylo proto nutno je navrhnouti k přemístění. Na novém působišti, kde nebude možný tak častý jejich styk budou míti možnost uvažovat o tom, jak se do dnešního dění zapojiti. Na besedy duchovních dostávají se velmi líknavě a každá příležitost je jim vítanou omluvou, že se nemohli dostavit.*“⁴⁸ Duchovní žili v duchu přemísťování a často se ptali, kdy a kam budou znovu přeloženi, jako například kněz Metoděj Ťoukálek, který byl na konci května v roce 1951 přeložen z nedalekých Vojslavic do Humpolce. Přál si, aby mohl zůstat bytem ve Vojslavicích a do Humpolce dojíždět autobusem. Ve Vojslavicích to měl velice rád, navíc zde měl malé hospodářství a sestru, která mu dělala hospodyní. Zároveň uvolnil i místo pro p. Dostála, který místo něho nastoupil z Ledče nad Sázavou do Vojslavic. A tak se na humpoleckou faru nikdy

vymlouvat. Mimo to, byl jsem s farářem Fr. Vosáhlo v kanceláři do 15.45 hodin, kdy odcházel a nepršelo, takže mohli přijít i později.“ (ONV Humpolec, inv. č. 610, č. k. 147, Pracovní porada ř. kat. duchovních. 3. srpna 1951).

⁴⁷ ONV Humpolec, inv. č. 610, č. k. 147, Situační zpráva 7. ledna 1951. 1951–1954.

⁴⁸ ONV Humpolec, inv. č. 610, č. k. 147, Situační zpráva z 25. června 1951. 1951–1954.

nenastěhoval, vlastně se vyhnul i působením v Humpolci, protože později dostal do správy farnost Senožaty.⁴⁹

Ačkoliv se někteří kněží schůzkám s pracovníky okresního národního výboru vyhýbali, když už byl styk nutný, využili situaci a jejich pracovní povinnosti jim určitě nezlehčovali. Takovýto příklad dobře reflektuje tento záznam ze situační zprávy: „*Farář Velebný ze Zahrádky je velmi mazaný a rád ze sebe dělá hlupáka. Závěrku za rok 1950 jsem musel dělat s ním a předání patronátu stále oddaloval s poukazem že žádné písemnosti ani záznamy na faře nenašel.*“⁵⁰ Dnes nám tato situace může přijít úsměvná, ale musíme brát v potaz, že i toto byl vlastně jakýsi boj, proti komunistické moci, se kterou většina kněží nesouhlasila. Bylo to jakési povolené vyjádření svého postoje a svých názorů.

Na počátku roku 1952 byly od farních úřadů převzaty obvodními matrikáři všechny církevní matriky, mrtvé matriky byly poté předány do krajského archivu. Předání matrik probíhalo vcelku bez potíží, kněží měli největší problém s předáním listinných materiálů k matrikám oddacím a úmrtním. Odvolávali se na to, že od svých nadřízených nedostali žádné pokyny. Tento problém musel řešit SÚC, ale v březnu chyběly matriky už jen z odlehlých vesnic, kam byla kvůli tuhé zimě komplikovaná doprava.

Kněží se také museli vyškolit v duchovně-politickém oboru, kde se seznámili s hospodářskými a politickými problémy tehdejšího státu. Školením úspěšně prošli: kněz František Vosáhlo, Rafael Vosmík a Jan Nepomuk Píkl. Tímto školením prošli i duchovní z řad ČBE a ČS.⁵¹

Prohlašování komunistů ještě před únorem 1948, že katolická církev je nepřítel číslo jedna bylo bez pochyby pravdivé a komunisté katolickou církev skutečně tak vnímali. Nicméně plán, který by pomohl jejímu zániknutí byl dlouhodobý. Státní moci bylo jasné, že religiozitu nemůže obyvatelům násilně vzít, ačkoliv tady takové pokusy jistě byly, stále musíme brát v potaz to, že náboženská svoboda byla zajištěna v ústavě. A také metody byly v různých okresech jiné. Například v humpoleckém okrese byly v roce 1949 opraveny dva kostely, v Senožatech a ve Větrném Jeníkově, opravy stály 600 000 Kčs. Fungoval zde také platový zákon a zabezpečení duchovních, ale i laických učitelů náboženství, bylo také provedeno národní pojištění farních hospodů. Takže lze říci, že postoj jednotlivých církevních komisí se odvíjel od samotných osob, které v něm působily. Nehledě na to, že na počátku komunistické éry v Československu

⁴⁹ ONV Humpolec, inv. č. 610, č. k. 147, Situační zpráva z 22. května 1951. 1951–1954.

⁵⁰ ONV Humpolec, inv. č. 610, č. k. 147, Situační zpráva z 25. června 1951. 1951–1954.

⁵¹ ONV Humpolec, inv. č. 610, č. k. 147, Zpráva pro radu ONV k úkolu č. 44, 1953. str. 3.

bylo několik kněží, kteří této idey podlehlí a věřili jí.⁵² Dalším takovým příkladem je i to, že nábor na bohosloveckou fakultu na humpoleckém gymnáziu byl prováděn církevním tajemníkem, nicméně bez výsledku. I další duchovní byli vyzváni, aby nábor na školách uskutečnili. Jediným zájemcem o studium na bohoslovecké fakultě byl V. Jirsa ze Syrova, který však byl na vojenské službě a nebylo zřejmé, zda SÚC jeho uvolnění z vojny zařídí.

Komunisté se v boji proti katolické církvi neorientovali pouze na věřící lid, ale snažili se omezovat duchovní i prostřednictvím využívání církevních objektů. Tak tomu bylo například v roce 1953 ve Vojslavicích, kde byly přiděleny církevní hospodářské budovy JZD na adaptaci kravína. V Želivě zase některé místnosti fary využívala střední škola a stará fara byla prodána soukromníkovi.⁵³

5.2.2 Kněží humpoleckého vikariátu pohledem situačních zpráv

V této kapitole budu rozebírat několik významných kněží, kteří po únorovém převratu v Humpolci působili.

5.2.2.1 Vikář Celestýn Jiřík

Vikář Celestýn Jiřík působil v humpoleckém vikariátu na počátku padesátých let, kdy byl již v pokročilém věku. Komunistické moci příliš nevyhovoval, a proto se ho snažila „uklidit“ do ústraní. *„Zdejšímu vikáři Celest. Jiříkovi – jež v dobách předúnorových a i nyní ve svých kázání skrytě a v podobenství vystupoval proti dnešnímu zřízení byl odepřen KNV státní souhlas duchovenské činnosti. Dosud však je ještě zde na zdejším děkanství. Tuto náladu zdejších duchovních lze přisuzovat jemu a i neblahou působení kláštera v Želivě jehož řádu jsou všichni duchovní až na jednoho příslušníky.“*⁵⁴ Tato zpráva z počátku března 1951 informuje KNV o setrvání vikáře Celestýna Jiříka na humpolecké faře přesto, že mu byl odňat státní souhlas a 1. 3. 1951 měl odejít do Pouchova u Hradce Králové. Tam se, ale nikdy nepřestěhoval. *„Je nyní nemocen a leží ve zdejší nemocnici. Podle jeho slov zažádal o pensionování a čeká na vyřízení. Předpokládá, že jako pensista by zůstal zde na děkanském úřadě. Měl-li by zde zůstat pak ovlivňoval duchovní jako dosud je skrytému odporu k nynějšímu zřízení.“*⁵⁵ Pan vikář v Humpolci nakonec opravdu zůstal. V žádosti o odchodu do penze mu bylo vyhověno, z humpolecké fary se odstěhoval do soukromí. Spolu s ním se odstěhovala také hospodyně Františka Budková. Ještě před tím byl však, jako nástupce pověřen kněz z Vojslavic Metoděj

⁵² ONV Humpolec, inv. č. 610, č. k. 147, *Zpráva o činnosti na poli církevní politiky*, 1950.

⁵³ ONV Humpolec, inv. č. 610, č. k. 147, *Zpráva pro radu ONV, Přehled církevně politické situace v okrese 3. července 1953*, str. 3.

⁵⁴ ONV Humpolec, inv. č. 610, č. k. 147, *Situační zpráva 2.- 12. 3. 1951*.

⁵⁵ ONV Humpolec, inv. č. 610, č. k. 147, *Situační zpráva 2.-24. 4. 1951*.

Řoučkál. Ten však dle situační zprávy z 27. září 1951 na dekret konzistoře do Humpolce nenastoupil. Situace v humpolecké farnosti byla na podzim velice nepřehledná. Na faře stále pobývali dva kaplani: Jan Nepomuk Píkl a Klement David. Oba však prohlašovali, že nejsou kompetentní za farnost jednat. „Bylo by záhodno pověřiti duchovní správou v Humpolci pokrokového duchovního. Nynější stav je nemožný. Býv. vikář a děkan C. Jiřík nedostal souhlas k výkonu duchovenské činnosti a farář Řoučkál z Vojslavic pověřený správou farnosti jako administrátor nenastoupil a jak se zdá nastoupiti nehodlá. Kaplan Píkl se vymlouvá, že není kompetentní za farnost jednat a odkazuje se na faráře Řoučkálka. To, že je administrátor a odpovědný zástupce farnosti. Farní kancelář je skoro stále prázdná a není možno se tam dovolat. Přijdu-li však na faru, zastihnu i oba kaplany, ne však v kanceláři, ale hospodyně z kuchyně zazvoní a páni přijdou z obytné části, kde je i C. Jiřík, bývalý vikář. Vchod do této části budovy je zvenčí bez kliky, takže nějaké překvapení pro ně je vyloučeno.“⁵⁶ Proto se dle církevního tajemníka musí tato situace co nejdříve vyřešit. Později v létě 1953 je další zmínka o bývalém vikáři Cel. Jiříkovi, kde si církevní tajemník pochvaluje to, že pan vikář odešel do důchodového ústraní, neboť to byl duchovní velmi reakční a dovedl využívat svá kázání k ovlivňování věřících.⁵⁷

5.2.2.2 Metoděj Řoučkál a Heřman Jiří Rouč

Kněz Metoděj Řoučkál, za války zatčený gestapem a vězněný v Terezíně,⁵⁸ na počátku padesátých let spravoval tři farnosti: Senožaty, Vojslavice, Želiv a později měl také papírově na starosti Humpolec, sem, ale vůbec nenastoupil. Právě se spravováním želivské farnosti mu pomáhal Páter Heřman Jiří Rouč, který zároveň studoval doktorát na teologické fakultě v Praze. Otec Metoděj Řoučkál, je v situačních zprávách z roku 1952 popisován, jako potíživista, který není schopen zaslat potřebné dokumenty a závěrky. My to dnes můžeme vnímat, jako jakousi taktiku pasivní rezistence, kterou právě neodesíláním závěrek kněz Metoděj Řoučkál proti církevnímu tajemníkovi používal. Zároveň také církevní tajemník navrhl, aby příští zálohy na rozpočet za farnosti Vojslavice a Senožaty byly poslány do rukou P. Heřmana Rouče do Želiva. On by za něj vedl záznamy jistě správně, protože kněz Metoděj Řoučkál má dle církevního tajemníka antipatii k úřadování, a proto vážne administrativa v jeho farnostech. P. Heřman Rouč přijal také pozvání do OVOM – okresního výboru obrany míru. Avšak podle církevního tajemníka nebylo toto přijetí vnímáno kladně. Spíše naopak, bylo chápáno jako jakýsi zastírací

⁵⁶ ONV Humpolec, inv. č. 610, č. k. 147, *Pracovní porada ř. kat. duchovních*, 3. srpna 1951.

⁵⁷ ONV Humpolec – ref I., 610, č. k. 147, *Zpráva pro radu ONV 3.7. 1953*.

⁵⁸ DOLEŽAL, Miloš. *Krok do tmavé noci: příběhy faráře Josefa Toufara, jeho vraha a číhoštského zázraku*. Praha: Nezávislý podmelechovský spolek, 2015. str 88.

manévr. „*Je stejně premonstrát, to zn. Příslušník Želivského kláštera a líbí se mu v Želivě. Je zajímavé, že se zde tak drží.*“⁵⁹ Později také církevní tajemník navrhl, aby byl P. Heřman Rouč ustanoven jako kněz v Senožatech, kde by měl i svoji faru a Želiv by spravoval „*excurrento*“, to by se týkalo i výuky náboženství. Tím by knězi Ťoukálkovi zbyly jenom Vojslavice a s administrativou by to měl jednodušší. V tomto kroku můžeme pozorovat záměr vyhostit P. Heřmana Rouče ze Želiva, převážně pro jeho popularitu, protože byl u věřících velmi oblíben. Dalším důvodem jistě bylo, aby neměl takový přehled o tom, co se s želivským klášteřem opravdu děje a jaké úmysly s jeho budoucností komunisté mají.⁶⁰ „*Poněvadž svým působením zde získával velkou oblibu v řadách věřících a jevil se jako velmi mazaný duchovní, bylo nutno jej z tohoto prostředí vytrhnout.*“ P. Heřman Rouč si musel zažádat o jinou farnost, která však sídlila mimo jihlavský kraj, aby nebyl Želivu tak na blízku. Nakonec byl přeložen do Kutné Hory, odkud se ale vždy první pátek v měsíci vracel do Želiva. Zde celebroidal bohoslužby a konal zpověď a vždy v neděli ráno se vracel do své farnosti. „*Jezdí sem jistě jen proto aby měl kontakt s duchovními, kteří jsou v želivském klášteři. Tyto zájezdy a bohoslužby jednou měsíčně dělá prý na žádost a přání kroužku jeho známých v Želivě, kteří jsou náboženskými fanatiky a nemají ani zvlášť kladný poměr k dnešnímu zřízení.*“⁶¹ Právě tyto cesty se nelíbily církevnímu tajemníkovi z Kutné Hory, který se pomocí korespondence s ONV v Humpolci snažil přijít na to, co pan farář Rouč jezdí vlastně do Želiva dělat, protože celebroidat mše svaté a udělovat svátosti smíření měl zakázáno. Státní souhlas pro vykonávání věcí církevní totiž platil pro jednu farnost, výjimka byla pouze pro farnosti, které byly spravovány „*excurrento*“, což už nebyl případ P. Heřmana Rouče.

Dle zprávy z hodnocení duchovních se postoj kněze Metoděje v šedesátých letech lehce proměnil a to tím, že přešel z pasivní rezistence do úplné pasivity. Jeho postoj k lidové demokratickému zřízení je úřady vnímán jako kladný, ale zároveň na nějakou spolupráci s ním nelze spoléhat. Náboženství vyučuje pouze ve Vojslavicích, do Speřic a Koberovic vůbec nechodí.⁶²

⁵⁹ „*studuje doktorát teologie v Praze, kamž každý týden dojíždí, požádal o souhlas o k výpomoci o nedělích a svátcích při bohoslužbách v Želivě a o ustanovení externím učitelem náboženství pro farnost Želiv. Souhlas mu byl dán. Bylo by snad lepší ustanovit jej správcem fary, ale na jiném kraji než zde. Premonstrát a v Želivě to nejde dobře dohromady.*“ ONV Humpolec, inv. č. 610. č. k. 147, *Situační zpráva za květen 1952*. 30. května 1952.

⁶⁰ „*Závěrky dosud nezaslal farář Met. Ťoukálek, za Vojslavice a Senožaty, které spravuje. Poněvadž moje urgency byly bezvýsledné, podal jsem o tom zprávu konzistoři a požádal jsem o ostřejší zákrok vůči němu.*“ ONV Humpolec, inv. č. 610. č. k. 147, *Situační zpráva z počátku roku 1952*.

⁶¹ ONV Humpolec, inv. č. 1036, č. k. 301. *Korespondence církevních tajemníků*, Kutná Hora – Humpolec, v prosinci 1954.

⁶² ONV Humpolec, inv. č. 1208, *Hodnocení duchovních* 28. dubna 1960.

5.2.2.3 František Vosáhlo

František Vosáhlo působil jako kněz celá padesátá léta v Herálci a jako administrátor ve Skále. Církevním tajemníkem je popisovaný jako samotář a nespolečenský člověk, i díky tomu byl mezi věřícími neoblíben a také snad proto byla komunisty obec Herálec v rámci okresu vnímána jako obec značně pokroková. Poměr otce Vosáhla k tehdejšímu zřízení by se dal přirovnat ke stylu pasivní resistance. Avšak ne vždy: „*Někdy rád zaútočí, ale obava před zákony jej poněkud usměrňuje.*“⁶³ Dále je popisován jako velice bázlivý člověk a díky tomu se s ním dalo dobře vyjít, možná až manipulovat. „*Religiosita zde jistě nemá hlavní záporný vliv na socializaci vesnice.*“⁶⁴

Jako protiklad otce Vosáhla byl v Herálci vnímán ředitel střední školy soudruh Váňa. Ten bojoval proti katolické církvi tak usilovně, že se mu dařilo každý rok snižovat počty žáků chodící na náboženství. Jeho metody byly tak okaté, že si otec Vosáhlo stěžoval na konsistoři. „*Soudruh Váňa při té příležitosti slíbil, že v boji s náboženstvím bude taktičtější, aby nerozvířil nějaký kulturní boj. Jeho práce se projevila v akci přihlašování dětí na náboženství.*“⁶⁵ Z celé situační zprávy jsou patrné sympatie církevního tajemníka k soudruhu řediteli. Ten je z jeho veliké snahy o vymlouvání účasti na náboženství nadšen, nicméně si snaží zachovat alespoň jistou neutralitu k otci Vosáhlovi.

5.2.3 Věřící a řeholnice pohledem situačních zpráv

Situační zprávy se v okrese nevěnovaly pouze kněžím, ačkoliv o nich jsou zmínky mnohem častější, věnovaly se také výraznějším osobnostem z řad věřících či řeholnic. Například v dodatku jedné z května z roku 1951 je zmínka o třech řeholnicích, které pracovaly, jako zdravotní sestry v humpolecké nemocnici. Marie Horáková, Anežka Zadinová a Ant. Bromová odjely 1. května 1951 do poděbradských lázní, konkrétně do domu charity na léčení, které podle odhadů trvalo tři až čtyři týdny. Okresnímu tajemníkovi byla tato informace poskytnuta telefonicky nemocnicí 5. května 1952, podle jeho slov nedostatečně: „*Odkázal jsem je, aby požádaly KNV Jihlava o souhlas, poněvadž jejich vzdálení bude delší než 14 dnů. Uvádím proto, zda skutečně o souhlas požádaly.*“⁶⁶ I tato konkrétní situace nám ukazuje, pod jakým „drobnohledem“ byli nejenom kněží, ale i řeholnice v nemocnicích. Snaha o to kontrolovat

⁶³ ONV Humpolec, inv. č. 625. *Zpráva o religiozitě obce Herálec.* (1951–1954).

⁶⁴ *Tamtéž.*

⁶⁵ *Tamtéž.*

⁶⁶ ONV Humpolec, inv. č. 610, č. k. 147, *Situační zpráva* 22. května 1951.

jejich pohyb je více než zřejmá, avšak nasávaly i situace, kdy se podobné chování mohlo tolerovat.

Představitelé komunistické moci očekávali bezprostřední situaci po tzv. Akci K, která zasáhla klášter v Želivě, s napětím. Právě ve zdejším klášteře komunisté vybudovali internační tábor a několik kněží odvezli do Králíků, kde je věznili. „V obci Želivě, bylo pozorovati při nedělních bohoslužbách, že po skončení když lidé vycházeli z kostela tak některé ženy plakaly. Byly vzneseny dotazy zejména od žen, kam byli kněží ze Želiva odvezeni. Jinak se o události veřejně nic nehovoří a možno snad nějakou kampaň očekávati až v případě štvavé kampaně z cizího rozhlasu. Dosud se tak nestalo a lze pozorovati, že někteří občané hlas Ameriky sledují a hovoří o tom, že dosud nic nehlásili.“⁶⁷

Povinnost představené řádových sester Eleonory Anežky Zadinové bylo také oznamování OCT o smrti sester. Zprávu o úmrtí Bohumíry Frimlové, která zemřela 16. července 1953 OCT podala takto: „Hlásím, že odešla bez souhlasu KNV i SÚC na věčnost!“⁶⁸ Většinou se však sestry soustředily na svoji práci v nemocnici a neměly tolik příležitostí a ani čas na projevy svého nesouhlasu s komunistickou mocí, když se však nějaká možnost nabídla, využily ji. Jinak plnily i ve vztahu k OCT poslušnost a řádně mu sdělovaly, kde se budou pohybovat, kam pojedou na dovolenou, na jak dlouho atd.⁶⁹

Ve volebním roce v roce 1954 působilo v Humpolci 14 řeholnic, osm v nemocnici a šest v plicní léčebně. V rozhovoru s OCT sestra představená slíbila účast všech sester u voleb. Všechny se k volbám opravdu dostavily a kladně se vyjádřily pro kandidátku NF. Avšak dvě řeholnice se rozhodly nevolit manifestačně, nýbrž využily možnosti a šly za zástěnu.⁷⁰ Je to vlastně další ukázka postoje, kterým sestry dávaly najevo nesouhlas s nesvobodnými volbami a také s celkovým nedemokratickým zřízením. Paradoxem tak trochu je, že v následující situační zprávě církevní tajemník znovu sestry navštívil a všem poděkoval za stoprocentní účast při volbách. Při této příležitosti se pokusil vyzvědět, od sestry představené, zda jezdí sestry na dovolené. Dočkal se jasné odpovědi: „Snad nechcete znovu zavádět hlášení o tom, kdy a kam která sestra jede jako to bylo dříve.“⁷¹ Povinnost o zrušení posílání informací o sestrách, které

⁶⁷ ONV Humpolec, inv. č. 610, č. k. 147, hlášení ohledně situace v okrese, duben 1950.

⁶⁸ ONV Humpolec, inv. č. 610, č. k. 147, Situační zpráva za měsíc srpen 2. září 1953. str. 2.

⁶⁹ „U řeholnic v nemocnici je klid. Představená Eleonora Zadinová mi 26.8. 1953 oznámila, že s ní 2 řádové sestry odchází 26.8. 1953 na řádnou 14ti denní dovolenou do Prahy II. Ostrovní 11, kde budou prý pomáhat při stěhování sester do Broumova.“ ONV Humpolec, inv. č. 610, č. k. 147, Situační zpráva za měsíc srpen 1953. 2. září 1953, str 2.

⁷⁰ ONV Humpolec, inv. č. 610, č. k. 147, Hodnocení průběhu volební kampaně 1. prosince 1954. str. 2

⁷¹ ONV Humpolec, inv. č. 610, č. k. 147, Situační zpráva za červen 1954. 30. června 1954. str. 3.

vyjedou mimo město zjistila sestra představená od KCT v Jihlavě a také přímo v situační zprávě můžeme číst její reakci: „*Ani jste se o tom nezmínil, že to bylo zrušeno.*“⁷² Je evidentní, že postupem času se některá pravidla uvolňovala, nicméně je jasné, že OCT vyhovovalo dostávat stále informace o tom, kde se sestry pohybují.

V situačních zprávách se také občas objevovaly zmínky o běžných věřících, které však byly používány spíše jako odstrašující příklad a byly podobné těmto. V další situační zprávě je zmínka o jakési důchodkyni Marii Kutišové z Proseče, ta je zde vnímána, jako fanatická katolička, která chodí každý den do kostela. „*Právě ona vyprávěla, že jim berou víru, nevyslovila se kdo, ale, že si ji vzít nedají, ikdyž budou mučeni.*“⁷³

Tradiční pouť v Želivě, která se koná vždy druhou neděli v září na svátek Narození Panny Marie, se slavila i po únorové revoluci. V roce 1949 se pouti zúčastnilo přibližně 8 000 věřících a mši svatou v 9:30 hodin ráno celebroidal opat strahovského kláštera Dr. Bohuslav Jarolímek. Při kázání připomínal 800letou historii kláštera a že klášter vždy vydržel všechny bouřky, které se na něj přihnaly. Závěrem vyzval věřící, aby odkázali svůj život Panně Marii. V 15:00 kázal opat želivského kláštera Bohumil Vít Tajovský, který zdůrazňoval, že církev nemůže fungovat bez duchovních vůdců a kdo sahá na papeže, sahá na samotného Ježíše Krista. Celé kázání trvalo přibližně 40 minut a bylo přenášeno rozhlasem na nádvoří kláštera.⁷⁴ O dva roky později již tak hojnou účast klášter při pouti neslavil. Vinou špatné reklamy v tisku, který hlásil, že pouť se bude konat 16.9. 1951 místo klasického data 8.9. 1951 byla účast kolem 1 000 věřících. Pouť se musela obejít bez procesí a většina zúčastněných věřících pocházela z blízkého okolí. Nedorazil ani opat P. Jáchym Scheiwele z Prahy-Smíchova, který byl pozván, aby mši celebroidal, takže nakonec bohoslužbu sloužil kněz Metoděj Ťoukálek a P. Rouč. Další neděli, tedy 16.9., kdy se měla pouť podle tisku konat, byla účast, jako každou jinou neděli.⁷⁵

Na Velikonoce v roce 1953 se průvody o vzkříšení Páně konaly ve všech farnostech, mimo Želiv a Herálec. Jinde však musely být průvody zkráceny jen na nejkratší možnou dobu. Procesí tak většinou obešlo jen kostel a v Humpolci náměstí. Nejslavnější průvod se konal na slavnost Božího těla a v humpoleckém okrese to tak bylo každoročním zvykem. Avšak v roce 1953 se průvod konal již jen v šesti farnostech. Podle církevního tajemníka díky, tomu že občany více zaujalo slavení MDD a kněží se tak samotní báli, aby jejich průvody nevypadaly jako

⁷² *Tamtéž*, str 3.

⁷³ ONV Humpolec, inv. č. 421. 1949–1951.

⁷⁴ ONV Humpolec, inv. č. 610, č. k. 147, *Situační zpráva*.

⁷⁵ ONV Humpolec, inv. č. 610, č. k. 147, *Situační zpráva* 27. září 1951.

bezvýznamné. Možná největším paradoxem bylo, že právě v Jiřicích a v jiných vesnicích se církevních slavností účastnili příslušníci strany, ale i ČSM. Také májové pobožnosti byly tradiční slavnost s procesím. V roce 1953 však v humpoleckém okrese nepodal povolení k průvodu žádný duchovní. „*Na těchto průvodech je také vidět důsledek církevní politiky, úbytek věřících a slábnoucí průvody.*“⁷⁶ Zajímavé je, že v roce 1954 se Slavnost Božího těla v Humpolci slavila i s průvodem. Zprvu měl vést průvod městem, ale po domluvě s OCT se admin. Ducháček rozhodl vést průvod pouze přes Horní a Dolní náměstí kolem kostela. „*Podarí-li se mi zajistit postavení oltářů mile rád to udělám jen na obou náměstích, cesta průvodu bude aspoň kratší.*“ Takto své rozhodnutí o průvodu Božího těla, které se konalo 20. června 1954, komentoval admin. Ducháček. Účast byla kolem 1 000 lidí a přítomni byli také příslušníci strany, jako např. předseda ZO KSČ ČSAD v Humpolci, Skočdopole.⁷⁷

I kněží se snažili pořádat různé akce, které by pomohly udržet církevní společenství. Jednou takovou bylo uspořádání zájezdu do Kutné Hory v červnu v roce 1952 a také do Příbrami na Svatou Horu a do Prahy. Církevní tajemník tyto akce hodnotil negativně. „*Příliš často se množí aktivita církve ŘK v tomto směru. Dokonce duchovní, kteří vedou takovéto výpravy požadují na OCT souhlas, aby mohli v místě zájezdu konat sami bohoslužby pro účastníky zájezdu.*“⁷⁸

Komunistická strana rušila také církevní spolky, a to nejen katolické. Odůvodnila si to tím, že spolky prakticky vůbec nefungovaly a že existovaly pouze na papíře. I tak více zabránila věřícím, aby své duchovní postoje nemohli sdílet s ostatními. V roce 1952 byly zrušeny tyto spolky: 1/ Chevra Chadiša, židovský spolek, který byl převeden na náboženskou židovskou obec do Kolína. 2/ Katolická národní jednota – akce pro ochranu sv. Václava pro farnost Želiv. 3/ Svaz varhaníků pro ČSR v Mladých Bříštích. 4/ Bratrstvo náboženského literátského kůru v Humpolci, jejichž finanční hotovosti a vklady byly převedeny na katolickou Charitu v Brně a pozemky na MNV v Humpolci. 5/ Spolek pro postavení a udržování katolického domu v Humpolci, jehož hřiště převedeno na Sokol. 6/ Diecézní svaz katolické Charity sídlící v Humpolci. 7/ Farní odbor Charity Želiv.⁷⁹

⁷⁶ „*Práce na poli církevní politiky je dlouhodobá. Náboženství nezlikvidují nějaké administrativní opatření, ale jak říká marx-leninské učení, náboženství zanikne samo až budou odstraněny kořeny jeho vzniku to je v komunismu.*“ ONV Humpolec, inv. č. 610, č. k. 147, Zpráva pro radu ONV k úkolu č. 44. 1952, str. 3

⁷⁷ ONV Humpolec, inv. č. 610, č. k. 147, Situační zpráva za červen 1954. 30. června 1954, str. 1.

⁷⁸ ONV Humpolec, inv. č. 610, č. k. 147, Situační zpráva za červenec 1952. 29. července 1952.

⁷⁹ ONV Humpolec, inv. č. 610, č. k. 147, Zpráva pro radu ONV k úkolu č. 44. 1952, str. 2.

5.3 Slábnoucí zájem o výuku náboženství?

Právě po únoru v roce 1948 by nebylo vůbec překvapivé, že zájem v rodinách o výuku náboženství u dětí se bude postupně výrazně snižovat. Hlavním důvodem mohl být jistě strach. Strach o práci, strach o vyčlenění, strach o nepřijetí do dalšího úseku studia nebo strach o svoji budoucnost. Tyto důvody se projevovaly v pozdějších letech. Bezprostřední situace po únorové revoluci byla jiná, protože náboženství stále patřilo do skupiny výukových předmětů, která byla klasifikována v třídním výkazu, tudíž to byl předmět povinný. Náboženské výuky se ve školním roce 1950/1951 v Humpolci účastnilo celkem 2 886 dětí všech náboženství. Stále je to nejpočetnější účast na výuce náboženství až do dnešní doby. Ve školním roce 1951/1952 se výuky účastnilo již jen 1 886 dětí. Takový pokles byl zdůvodňován nedostatečným počtem duchovních a také kvalifikovaných laiků, kteří by více dětí efektivně nebyli schopni vyučovat. Další pomyslný hřebíček do rakve výuky náboženství zatlouklo ministerstvo školství, věd a umění, které v roce 1952 prohlásilo, že: „budou v příštím roce rodiče své děti k náboženské výuce přihlašovat na základě dobrovolnosti.“⁸⁰

Takže od školního roku 1953 se v celé zemi náboženství přestalo vyučovat povinně, ale dobrovolně. Pro rodiče to znamenalo další starosti, hlavně s přihláškou, která musela být poddána do určitého data. Konkrétní příklad můžeme pozorovat v situační zprávě přímo na humpolecké škole.⁸¹ Tehdejší komunistická moc dokonce zakázala duchovním veřejně při bohoslužbách číst výnos ministerstva školství, věd a umění z důvodu, že byl tento výnos zneužíván k jitrění věřících.

V několika farnostech v humpoleckém vikariátu byl výnos sice přečten, ale většina kněží souhlasila s tím, že ho už číst nebudou. Na tuto situaci bezprostředně reagoval kaplan Jan Nepomuk Pikl, který správně poznamenal, jak se o nové změně dozvědí rodiče, když oni, jako duchovní mají zakázáno jim jejich povinnost připomenout? Církevním tajemníkem byl však ubezpečen, že tuto informaci se dozvědí rodiče ve škole. Je zřetelné, že státní moc usilovala o to, aby byla výuka náboženství rok od roku méně navštěvovaná, a právě tímto krokem se jí to velice dobře dařilo. Můžeme pouze hádat, kolikrát či zda vůbec někdy byly ve škole rodičům připomenuty tyto novinky. Problém měli i věřící učitelé, kteří svojí vírou riskovali pracovní kariéru. Postupem času reagovali i ostatní kněží, a právě u církevního tajemníka odsoudili tento výnos, jako omezování náboženské svobody. „Oni by tak potřebovali, aby mohli z kazatelny

⁸⁰ ONV Humpolec, inv. č. 610, Zpráva pro radu ONV k úkolu č. 44, 1952.

⁸¹ „Při nástupu dětí do školy v Podhradě v Humpolci bylo maminkami přijato oznámení, že se v 1. třídě náboženství vyučovat nebude v klidu. Jen cestou domů ti nábožensky založenější říkaly, že děti na náboženství rádi chodily.“ ONV Humpolec, inv. č. 610, č. k. 147, Situační zpráva za měsíc srpen 1953. 2. září 1953.

*zahájití otevřený postoj proti těmto i jiným opatřením. Tomu by pak říkali náboženská svoboda. Že v každém slově v kostele propagují svůj idealistický názor to se jim svobodou nezdá. Postoj věřících k tomuto opatření se dosud neprojevuje. Snad proto, že ve veřejnosti je to málo známé.*⁸²

Další komplikací ve výuce náboženství bylo i to, že v zimě v roce 1952 v Humpolci na faře bydlel už pouze kněz Jan Nepomuk Píkl, protože kněz Kl. David odešel do vojenské služby. Kněz Jan ještě navíc musel zastupovat kněze Fulgenta Nováka z Jiřic, který byl nemocný. Proto se dle situační zprávy na humpoleckých školách římskokatolické náboženství na školách nevyučovalo. Na tuto situaci přímo na církevním oddělení ONV upozornil jakýsi pan Komrs, zároveň uvedl, že se o tomto hovořilo na schůzi rodičovského sdružení. Církevní tajemník však uvedl, že je věcí farního úřadu, aby se o vyučování náboženství na škole postaral, svoje tvrzení pak ještě podložil přečtením pastýřského listu, kde biskup vyzývá kněze, aby se starali o laické učitele náboženství.⁸³

Komunistická moc se také postarala o odstranění náboženských symbolů ze škol, což byly nejčastěji kříže. *„Na zdejších okrese byly kříže odstraněny již ze všech škol. Na některých školách již dokonce loni. Zatím to nezpůsobilo žádný rozruch. Jen v Šimanově přišla k řediteli deputace žen a žádala, aby kříž ve škole zůstal. Ředitel vhodně vysvětlil, že není možné, aby všechny církve, jež jsou ve státě požadovaly zavěšení svých symbolů ve třídách a máme-li u nás rovnoprávnost všech církví, není možné, aby jedna měla tu výjimku a svůj symbol ve třídě měla.*“⁸⁴ Důvod pana ředitele nám dnes asi může připadat absurdní. Snaha komunistické moci schovávat náboženskou netoleranci za toleranci vlastně na oko fungovala po celou dobu, kdy se komunistická strana držela u moci.

Jiný konkrétní příklad z herálecké střední školy z roku 1952 zase vypovídá o tom, že zde učilo i několik pedagogů, kteří se ke katolické víře veřejně hlásili. Nicméně postoj ředitele školy spíše souzněl s postojem tehdejší moci, a proto na společné schůzi při zahájení školního roku 1952/1953 pečlivě dětem přečetl výnos ministerstva školství, věd a umění o vyučování náboženství na školách. Ze 131 žáků, kteří navštěvovali tehdejší heráleckou střední školu, se na náboženství přihlásilo 65 žáků. Z toho 63 na římskokatolické náboženství a dva na českobratrské evangelické. Část z dopisu, pod kterým je podepsaný právě ředitel Václav Váňa, jasně reflektuje názor, jak by si tehdejší moc představovala další vývoj účasti žáků na

⁸² ONV Humpolec, inv. č. 610, *Zpráva pro radu ONV* dne 3.7. 1953.

⁸³ ONV Humpolec, inv. č. 610, č. k. 147, *Situační zpráva* 29. února 1952.

⁸⁴ ONV Humpolec, inv. č. 610, č. k. 147, *Situační zpráva* 27. září 1951.

náboženství. „*Výsledek akce ředitele školy neuspokojuje a bude v ní pokračovati po celý školní rok ve všech vyučovacích hodinách vytrvalým poučováním a osvětlováním zhoubného působení idealistického světového názoru a reakční církevní politiky Vatikánu na uvědomění dělnické třídy, která má ve Vatikánu svého zásadního odpůrce /viz exkomunikace komunistů/.*“⁸⁵ V pedagogickém sboru, který byl pravděpodobně sedmi členný, byli pouze dva učitelé bez vyznání, ostatní se podle dopisu doslova: „*Zatvrzele drží idealistického světového názoru.*“ S. Němcová vyznávala pravoslavnou víru a Kaňková, s. Kodýtková, Pešková a Vondrák římskokatolickou víru. Ani výnos MŠVU jejich osobní přesvědčení nezměnil. Pouze s. Němcová, odhlásila svoji dceru, která chodila do 3. třídy národní školy v Herálci z římskokatolického náboženské výuky. Na svoji obranu, převážně pedagožky udávaly, že vysvětlily dětem nesprávné jednání církve proti národu, což prý činily při každé příležitosti. Názor ředitele školy však byl takový, že takovéto poučení jsou pouhé fráze, které samy nemyslí vážně. A dodal: „*Jak může učitel s idealistickým světovým názorem šířiti mezi školní mládež čistou vědu podle zásad marxistické dialektiky proti náboženské pavědě, kterou ještě ani sám nepřekonal a se kterou se ani sám doposud nevyrovnal!*“ Snad jen pozitivní zpráva pro tehdejší komunistickou moc, kdy sám ředitel školy pozoroval u některých rodičů kolísání a slábnoucí zájem o výuku náboženství. Ta se projevovala tak, že rodiče děti na národní škole do vyučování náboženství přihlásili, ale na střední již ne. Avšak na počátku padesátých let, byl zájem o výuku náboženství největší za celou éru komunistické moci. To podkládá i tato citace ze stejného dopisu. „*Jiní rodiče, / a jsou mezi nimi i komunisté! / zarputile se drží náboženské dogmatiky, třebaže jí plně ani nevěří. Ale tma pověr se nedá sfouknout, takové pokolení musí snad vymřít!*“⁸⁶ Ačkoliv se někteří příslušníci komunistické moci naoko snažili utlumit vliv církve snahou o větší vliv církví jiných, je asi jasné, i z tohoto citátu, že jejich zájem byl vlastně jeden. Pak už pouze záleželo na daném straníkovi, s jakou snahou a s jakým přesvědčením chtěl tento názor propagovat.

Postupným vlivem státní moci se snaha vést individuální duchovní život stávala těžší. Ve školním roce 1956/1957 se z 2. až 7. postupového ročníku v humpoleckém okrese na náboženství přihlásilo 1 426 žáků z celkových 2 314. Oproti loňskému školnímu roku tak zájem výuku náboženství klesl o 0,09 %. Církevní tajemník J. Prokop si ve výkazu pochvaloval výsledek školy ve Speřicích, kde se ze všech 19 žáků na výuku náboženství přihlásili pouze dva. Důvod lze však hledat v tom, že na této škole vyučoval kněz Metoděj Ťoukálek, který však

⁸⁵ ONV Humpolec, inv. č. 625, č. k. 148, *Zhodnocení náboženské akce.: Přehledy o vyučování náboženství, výkazy žáků, seznamy dětí, 1951-1954.*

⁸⁶ Tamtéž.

do školy vůbec nedocházel. I toho využil ředitel školy k vlivné agitaci, který rodičům řekl: „*že pokud přihlásí své dítě k výuce náboženství, stejně vyučováno nebude, neboť kněz Ťoukálek sem vyučovat nikdy nepřijde.*“ Dnes už se jen těžko dozvíme, jak to doopravdy bylo a jestli měl pan farář Ťoukálek nějaký relevantní důvod nedocházet na tuto školu vyučovat náboženství. „*Dá se usuzovat, že stále více lidí ani nijak náboženskou výuku nepostrádá a snad jsou to již první náznaky toho, že kořeny náboženství ubýváním společenského útlaku a zvyšováním životní úrovně lidu budou zanikat.*“⁸⁷

Postupný úpadek a klesající zájem o výuku náboženství také dokresluje zápis v městské kronice z roku 1960. „*Ke zlepšení ideové výchovy na škole přispělo to, že přesvědčováním učitelů, ještě loni byl velmi nízký počet žáků navštěvujících náboženství. Letos se již náboženství nevyučovalo vůbec.*“⁸⁸

Počet dětí přihlášených na náboženství na školách ve farnosti Humpolec (mimo samotný Humpolec) ve školním roce 1959/1960.⁸⁹

škola	počet dětí	přihlášených %	nepřihlášených %
Budíkov	12	83,33	16,67
Čejov	37	24,32	75,68
Hněvkovice	24	70,83	29,17
Jiřice	33	33,35	66,66
Plačkov	15	0,0	100,0
Světlice	28	28,57	71,43

V tabulce výše se asi nejvíce promítají 50. léta v kontextu boje komunistické strany s katolickou církví. Právě bezprostředně po únorové revoluci nastolená taktika a snaha omezit náboženské vyznání na konci 50. let začala sklízet úspěchy. Nejvíce to potvrzuje obec Plačkov, kdy z 15 dětí nechodil na náboženství ve školním roce 1959/1960 jediný žák. Oproti tomu o deset let dříve chodila na náboženství celá třída.

⁸⁷ ONV Humpolec, inv. č. 1036, *Výkazy o vyučování náboženství* 24. září 1956.

⁸⁸ *Kronika města Humpolec, 1958–1963*, str. 313. <http://radnice.mesto-humpolec.cz/public/kronika/> [cit. 20. 6. 2022.]

⁸⁹ ONV Humpolec, inv. č. 1208, *Výkazy o počtu žáků přihlášených k vyučování náboženství*, školní rok 1959/1960.

5.4 Humpolecká farnost v 60. letech

Počátek šedesátých let byl ve znamení úpadku církevního života v Humpolci. Přes deset let trvající komunistický režim se tak podepsal na chodu církve např. úbytkem věřících v kostele a také dětí chodících na náboženství. „*Náboženský život ve městě směřuje k úpadku, hlavně u mládeže.*“⁹⁰ Od roku 1959 do roku 1964 působil v Humpolci jako administrátor P. Josef Kubelka, vášnivý sportovec, převážně fotbalista: „*Pepíček byl malý postavou, ale o to větší sportovec. Říkalo se o něm, že když má mít zápas, zkrátí bohoslužbu, jen aby ho stihl.*“⁹¹ Díky fotbalu postupně přitáhl několik mladých lidí do kostela,⁹² a tak byla v polovině 60. let obnovena výuka náboženství, a paní katechetka Marie Kudrnová stále hrála na varhany. P. Josef Kubelka v roce 1964 Humpolec opustil a stal se farářem v nedalekých Kalištích. Byl známý také pro vyřezávání betlémů, kterými rád obdarovával své farníky,⁹³ p. Davidová má jeden od něj jeden schovaný do dneška.

Důležitou církevní slavností bylo v roce 1967 biřmování, kdy počet biřmovanců dosáhl čísla 445. Do kostela se mnoho lidí nevešlo, a proto museli stát také před kostelem.⁹⁴

6 Srovnání humpolecké farnosti s farností Ústí nad Orlicí

Lze říci, že okres Humpolec můžeme vnímat jako příklad regionu, kde převládají menší sídla a vesnice vhodné pro zemědělskou výrobu. Velice podobné oblasti Humpolecka je i Ústí nad Orlicí a jeho okolí. Nejen pro podobný počet obyvatel, ale vlastně i menších sídel a vesnic, které se zde nacházejí. Rozdílné prvky však vidíme v poloze jednotlivých měst, kdy Humpolec, který se nachází v centrální oblasti a vlastně nedalekého geografického středu Česka, Ústí nad Orlicí naopak v pohraniční oblasti, které bylo po druhé světové válce značně poznamenáno výměnou obyvatelstva. I proto si myslím, že jakési srovnání těchto dvou lokalit v kontextu katolického působení bude jistě zajímavé a zároveň by nám tak mohlo napovědět, zda se jednotlivé metody praktikovaly i v jiných oblastech tehdejší Československa.

V Humpolci v roce 1953 působilo ve zdejším ústavu národního zdraví a v plicní léčebně 18 řádových sester, které byly součástí III. řádu sv. Františka Serafinského, postupně však byly nahrazovány sestrami civilními.⁹⁵ Tak tomu bylo i v nemocnici orlickoústecké, kde civilní

⁹⁰ *Kronika města Humpolec, 1958–1963*, str. 336. <http://radnice.mesto-humpolec.cz/public/kronika/> [cit. 26.6. 2022]

⁹¹ TAJOVSKÝ, B.V. *Člověk musí hořeti*, str. 350.

⁹² *Tamtéž*, str. 350.

⁹³ *Kronika církve římsko-katolické Humpolec*, str. 91.

⁹⁴ *Tamtéž*, str. 92.

⁹⁵ ONV Humpolec, inv. č. 610, *Zpráva pro radu ONV* dne 3.7. 1953, str. 2.

sestry z počátku nebyly zaměstnány vůbec. Sestry vincentky tak v nemocnici působily od jejího založení v roce 1936. Již během 50. let podobně jako v Humpolci byly nuceny z nemocnice odejít do ústraní. Většinou pomáhaly v domovech pro seniory, či zdravotně nebo jinak handicapovaným lidem. Důvodem přesunu byl obávaný vliv sester na mladé lidi, proto sestry pracovaly nejčastěji právě v domovech důchodců.⁹⁶ Ve farnosti v Ústí nad Orlicí měly zastoupení tři ženské řády, ale také sekulární řád sv. Františka Serafinského, kterého byly součástí i sestry v Humpolci.

Další paralelu lze vystihnout přímo v osobě pana děkana Václava Boštíka⁹⁷ a želivského opata B. V. Tajovského, oba totiž měli značný vliv na děti a mladé lidi jako kantoři na gymnáziích. Podoba obou farností se projevovala i ve výuce náboženství. Kdy jak v Humpolci, tak také v Ústí nad Orlicí ještě na počátku 50. let vyučovali děkani, ale postupem času je nahradili buď kaplani nebo katechetky. Konkrétně v Humpolci to byla Marie Kudrnová, která také hrála na varhany a bydlela na faře.⁹⁸

Jakousi odlišnost můžeme pozorovat v absenci většího mužského kláštera, který by na farnost v Ústí nad Orlicí měl podobný vliv, jako tomu bylo v Humpolci interakcí s klášteřem v Želivě.

6.1 Církevní obřady v 50. letech 20. století v Humpolci a v Ústí nad Orlicí.

rok	Hu ⁹⁹ /ÚO ¹⁰⁰ křty	Hu ¹⁰¹ /ÚO ¹⁰² svatby	Hu ¹⁰³ /ÚO ¹⁰⁴ pohřby
1950	268/690	38/62	106/132
1951	233/610	38/64	111/95
1952	287/650	40/67	76/78
1953	243/646	38/54	126/88
1954	218/452	34/43	80/70

⁹⁶ SKLENÁŘ, M. *Dějiny farnosti v Ústí*, str. 107.

⁹⁷ *Tamtéž*, str. 107.

⁹⁸ *Kronika církve římsko – katolické Humpolec*, str. 86.

⁹⁹ *Tamtéž*, str. 92.

¹⁰⁰ *Kniha pokřtěných ve farnosti v Ústí nad Orlicí (po roce 1950)*, publikováno v SKLENÁŘ, M. *Dějiny farnosti v Ústí*, str. 110.

¹⁰¹ *Kronika církve římsko – katolické Humpolec*, str. 92.

¹⁰² *Kniha církevně oddaných farnosti Ústí nad Orlicí (po roce 1950)*, publikováno v SKLENÁŘ, M. *Dějiny farnosti v Ústí*, str. 110.

¹⁰³ *Kronika církve římsko – katolické Humpolec*, str. 92.

¹⁰⁴ *Kniha církevně pohřbených farnosti Ústí nad Orlicí (po roce 1950)*, publikováno v SKLENÁŘ, M. *Dějiny farnosti v Ústí*, str. 110.

1955	263/142	31/45	83/69
1956	315/153	48/46	74/81
1957	296/140	41/27	70/75
1958	283/128	45/48	80/65

Index změny církevních obřadů 1950–1958						
rok	Hu	ÚO	Hu	ÚO	Hu	ÚO
	křty %		svatby %		pohřby %	
1950	100	100	100	100	100	100
1951	87	88	100	103	105	72
1952	107	94	105	108	72	59
1953	91	94	100	87	119	67
1954	81	66	89	69	75	53
1955	98	21	82	73	78	52
1956	118	22	126	74	70	61
1957	110	20	108	44	66	57
1958	106	19	118	77	75	49

V tabulce výše vidíme církevní obřady, které se v průběhu padesátých let konaly v Humpolci a v Ústí nad Orlicí. Možná lehkým historickým paradoxem je to, že od nástupu komunistů se počet obřadů v Humpolci nějak výrazně nesnižoval. O poklesu můžeme mluvit u pohřbů, ale u počtu křtů a svateb vidíme naopak spíše opačný trend. Důkazem nám jsou roky 1950, kdy jak u křtů, tak u svatebních obřadů vidíme v porovnání s rokem 1958 mnohem nižší hodnoty. Je asi nutné říct, že pohřby, ale vlastně i svatby v kostele měli i lidé, kteří tuto událost chápali spíše jako tradici než své vlastní přesvědčení ve víře. Proto tyto obřady nemají tak velkou vypovídací hodnotu, jako např. pozdější postupný vývoj účasti na náboženské výuce. Zajímavé je, že např. v roce 1953 bylo uzavřeno v okrese Humpolec 51 sňatků, církevně opakováno bylo již 38.¹⁰⁵

Naopak v Ústí nad Orlicí, vidíme na počátku 50. let mnohem výraznější počet křtů, než tomu bylo v Humpolci. Tato skutečnost odráží i počet obyvatel v jednotlivých sídlech, kdy

¹⁰⁵ ONV Humpolec, inv. č. 610, *Zpráva pro radu ONV* dne 3.7. 1953, str. 2.

v Humpolci žilo o 2/3 méně obyvatel než v Ústí nad Orlicí.¹⁰⁶ Nicméně vzhledem k dalším obřadům můžeme konstatovat, že obyvatelé města Ústí nad Orlicí byli z počátku mnohem více duchovně založeni. Avšak postupem času je patrné, že vliv komunistické moci byl mnohem více „úspěšnější“ v Ústí nad Orlicí, než tomu bylo v Humpolci. Toto tvrzení jasně potrhává rok 1958, kdy v Humpolci bylo mnohem více katolických křtů a pohřbů.

Převedení celkových hodnot do indexu změn nám pak mnohem lépe ukáže, jak se postupně vyvíjela účast na církevních obřadech, a hlavně díky tomu můžeme jednotlivé hodnoty z obou farností mezi sebou porovnávat.

7 Významné osobnosti z řad katolického kléru.

V této kapitole se budu věnovat kněžím, kteří jednak působili v humpoleckém regionu, ale také se stali nejzářivější pochodní v boji s komunistickou mocí v tehdejší Československu. Zůstali pevní, a i v těžkých časech totality se snažili všemi silami hlásat to o čem byli pevně přesvědčeni.

7.1 Bohumil Vít Tajovský

Narodil se 3. března 1912 v malé vesničce Klanečné, která leží mezi Humpolcem a Havlíčkovým Brodem, tehdy ještě Německým. Po základní škole, kterou absolvoval v Poděbabech, nastoupil na gymnázium do Německého Brodu, kde úspěšně odmaturoval z latiny, přírodopisu, dějepisu a francouzštiny. Při studiu na gymnáziu mu byla diagnostikována vážná oční choroba, která ho provázela celý život, proto nosil brýle se silnými dioptriemi. Na další studia odešel do Hradce Králové do místního semináře, a ve třetím ročníku vstoupil k premonstrátům. Díky výborným studijním schopnostem byl v roce 1937 vysvěcen spolu s budoucím humpoleckým kaplanem Rafaelem Vosmíkem na kněze.¹⁰⁷

Na humpolecké gymnázium nastoupil Tajovský jako kantor v roce 1942 a vyučoval latinu a náboženství. Občas i suploval i jiné předměty za kolegy, kteří byli vězněni nebo posláni na nucené práce do říše. Za dob svého působení na gymnáziu v Humpolci pobýval u řeholních sester, které zde zřídily domov důchodců. Na gymnáziu učil až do února 1948, kdy mu akční výbor z důvodu toho, že byl příslušníkem premonstrátského řádu a vůbec katolického duchovenstva, zakázal vstup do budovy humpoleckého gymnázia. Ještě v lednu toho roku vyhrál opatské volby, hned za ním skončil ve volbě kněz Rafael Vosmík. Přímou v želivském

¹⁰⁶ <https://www.czso.cz/csu/czso/databaze-demografickych-udaju-za-obce-cr> [cit. 8.7. 2022].

¹⁰⁷ TAJOVSKÝ, B. V. *Člověk musí hořeti*, str. 91.

klášteře byl 30. ledna 1950 zatčen a obviněn z vlastizrady a špionáže a později odsouzen k 20 letům pobytu ve vězení.¹⁰⁸ V kronice města Humpolec je jeho zatčení a také soudní proces vyličen takto.¹⁰⁹ Je evidentní, že městskou kroniku psal pověřený komunistický občan, neboť názorově je tento úryvek velice podobný s různými prameny z fondu ONV Humpolec.

Opat Bohumil Vít Tajovský očima církevního tajemníka: *“Je výbojné povahy, společenský, na věřící má vliv, jako opat. Snaží se získati vliv, proto často navštěvuje různé farnosti a vykonává zde bohoslužby. Zvláštní záliby nemá. Ke svým podřízeným se chová povýšenecky, není proto příliš oblíben.”* Tato domněnka je ve zprávě spojena s tím, že rád dává najevo svoji hodnotu opata. *„Často jezdí do Kutné Hory vykonávati bohoslužby. Má poměrně mnoho přátel mezi inteligencí.”* Svým působením na gymnáziu si získal sympatie u mladých lidí, na které měl značný vliv. *„Své kněžské povinnosti vykonává poctivě. V klášteře žije s ostatními řeholníky. V jednání je pokrytecký.”* Vztah k lidovému demokratickému zřízení měl pan opat dle zprávy krajně odmítavý. *„Je odpůrcem SSSR a propagátorem západní ideologie. Důsledně prosazuje politiku Vatikánu.”*¹¹⁰

*„Za okupace se choval dobře. V předvolební době se sám neexponoval, působil však na studenty. Volil prázdnou obálku, tak volila také většina studentů. Přáteli se především se studenty a některými členy prof. sboru z Humpolce, bratry Prokůpkovými.”*¹¹¹

7.2 Josef Toufar

Asi nejznámější kněz, který se stal obětí násilného komunistického režimu v Československu působil své první roky kněžské služby v Zahrádce, která se nachází nedaleko Humpolce. Jako šestadvacetiletý nastoupil do primy reálného gymnázia v Havlíčkově Brodě a jeho spolužáci byli o 11 let mladší než on. Už zde otevřeně prohlašoval, že se touží stát knězem, a i díky tomu se ještě na gymnáziu seznámil se spolužákem ze sexty, s tehdy šestnáctiletým Vitem Tajovským, který o studiích v semináři také uvažoval.¹¹² Josef Toufar úspěšně odmaturoval

¹⁰⁸ *Kronika církve římsko – katolické Humpolec*, str. 83.

¹⁰⁹ *Před státním soudem na Pankráci byl vynesen rozsudek nad zrádnými řeholníky – agenty Vatikánu. Byl mezi nimi i P. Tajovský, opat kláštera v Želivě, který vyzrazoval zprávy rázu hospodářského i politického agentům vatikánské výzvědné služby. K provádění této činnosti zneužíval duchovních cvičení, katolických kroužků mládeže a zajímavá kázání, jsa znamenitým řečníkem a dříve profesorem na reálném gymnáziu v Humpolci. Rozšiřoval mezi své podřízené i letáky a jiné tiskoviny.* *Kronika města Humpolec 1949-1957*, str. 43–44. dostupné online: <http://radnice.mesto-humpolec.cz/public/kronika/> [cit. 20. 6. 2022]

¹¹⁰ *Kázání zaměřuje politicky, proti lidové demokracii. Také v soukromých hovorech naráží na dnešní režim. Při každé příležitosti dělá narážky na dnešní režim.* ONV Humpolec, inv. č. 1036, č. k. 301. *Spis ohledně Bohumila Vity Tajovského*, datum neuvedeno.

¹¹¹ Můj pradědeček s bratrem. (8. ledna 1950 navštívili spolu s opatem B. V. Tajovským číhošťský kostelík.)

¹¹² DOLEŽAL, Miloš. *Krok do tmavé noci: příběhy faráře Josefa Tofara, jeho vrahů a číhošťského zázraku*. Praha: Nezávislý podmelechovský spolek, 2015, str. 87.

v roce 1935 a s Vitem Tajovským se znovu potkal v královehradeckém semináři. Na kněze byl vysvěcen v roce 1940 a jeho prvním kaplanským působištěm se stala Zahrádka, vesnice na Želivce, kde krátce po válce založil Sdružení katolické mládeže.¹¹³ V březnu 1948 byl přeložen do Číhoště a tato farnost je s ním spjata do dnes, neboť zde byl také v roce 2015 pohřben.¹¹⁴ Kvůli tzv. Číhošťskému zázraku byl 28. ledna 1950 Josef Toufar zatčen a o dva dny později byl zatčen i želivský opat Bohumil Vít Tajovský, a ještě několik premonstrátů s ním. Josef Toufar zemřel na následky mučení 25. února 1950 v státním sanatoriu v Praze, v Legerově ulici.¹¹⁵

Tzv. Číhošťský zázrak byl komunistickou stranou zavrhnut a Josef Toufar byl obviněn, že celou událost zinscenoval sám s pomocí pružinového mechanismu. Odpírávý postoj komunistické strany lze chápat i z této zprávy o činnosti na poli církevní politiky: *“Nemůže však připustiti, aby někteří církevní hodnostáři ve službách cizích zahraničních mocností zrazovali republiku a narušovali výstavbu našeho státu, jak vyšlo najevo z jejich přiznání během procesů, nebo technickým inscenováním nějakých zázraků klamali věřící a zneužívali ba přímo uráželi jejich hluboké náboženské citění.”*¹¹⁶

Je zajímavé, že v žádné zprávě se mi nepodařilo dohledat přímý vliv tzv. Číhošťského zázraku na Humpolec. Možná zde sehrál roli strach lidí, kteří se báli o svoji budoucnost.

8 Rozhovory s pamětníky

8.1 Rozhovor s Marií Jůzlovou rozenou Hertlovou

Velice obohacující byl také rozhovor s Marií Jůzlovou, rozenou Hertlovou. Narodila se v roce 1931, na Štědrý den v malé vesničce Hněvkovice, nedaleko Humpolce. Měla dva starší bratry, Jana a Václava, se kterými prožila celé dětství. Pokřtěna byla v Jiřicích v kostele sv. Jakuba Většího, protože pod tuto farnost Hněvkovice spadají. Od malička byla vychovávána v katolické víře, rodiče se s dětmi modlili a každou neděli navštěvovali kostel. Marie vzpomíná, že pouze v zimě, když bylo ošklivé počasí, nechávali je rodiče doma. Jinak chodili pěšky do Humpolce, kam vedla lepší cesta než do Jiřic, ale půlhodinu to vždy zabralo. *„Nedisponovali jsme kolama, motorkama nebo autama, všude jsme chodili pouze pěšky,”* vzpomíná. Jednou v neděli v zimě, když právě bylo ošklivo, rodiče je s sebou na mši svatou nevzali, děti měly, ale

¹¹³ Tamtéž, str. 90

¹¹⁴ Tamtéž, str 638.

¹¹⁵ BALÍK, S. HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945–1989*, str. 36.

¹¹⁶ ONV Humpolec, inv. č. 610, č. k. 147. *Zpráva o činnosti na poli církevní politiky za rok 1950.*

koupené lístky do kina na film Nebe a dudy, když ale nešli do kostela, tatínek jim zakázal i kino. „*Prostě přednější jsme měli tohle než všechno ostatní,*“ zdůrazňuje narátorka.

Do školy chodila do Hněvkovic a poté přešla do Humpolce. Vzpomíná, že když končila osmou třídu, zrovna zavedli ještě třídu devátou. Jí osobně se to moc nelíbilo a byla z toho nešťastná, nicméně to Marie musela vydržet. Poté pokračovala na Hospodářskou školu, kde studovala dva roky. Na náboženství do Hněvkovic docházel jiřícký kněz Fulgent Novák vždy dvakrát v týdnu, v úterý a v pátek. On také děti připravil na svátost přijímání a tu také v Jiřicích přijmuly. Poté, co přešla do Humpolce, už se náboženství nevyučovala. Hlavním důvodem byla právě probíhající druhá světová válka.

Jinak pomáhala doma na polích a jiných potřebných pracích v domácnosti. Její tatínek byl sice vyučený zedník, ale pracoval v zemědělství, kde mu maminka pomáhala. Vlastnili pole a pozemky, takže nebyli na nikom závislí a vždy jim to stačilo se uživit. Nedisponovali ani žádnou technikou. Právě až do února 1948, kdy jim byl dobytek a pozemky odebrány. *Zbyla nám jenom jedna kravička, té se říkalo zahuménkovaná, o kterou jsme se starali,* líčí Marie. Tatínek musel nastoupit do JZD a podílet se na stavbě, maminka zase byla nasazena do živočišné výroby. Ostatní sedláky z Hněvkovic vyhnali z jejich rodných domů, které byly obrovské. „*Oni tam celý život pracovali a jednoho vyhnali támhle do Rápotic, druhého zase jinam a jejich baráky sebrali a udělali si tam stáje pro dobytek.*“ Tyto prostory sloužily provizorně, dokud se nepostavil jednotný kravín, na kterém pracoval i Mariin tatínek.

Jako pracovní síla tam také chodili pracovat kněží ze Želiva, kteří byli internováni právě v klášteře. Marii se to již nedotklo, jelikož už plánovala se svým budoucím chotěm svatbu, který pocházel z vedlejší vesnice, kde žádné JZD nebylo a lidé věřili, že ani nebude. Hlavní důvod byl asi ten, že právě na Vystrkově byly malá políčka a celkově i reliéf značně členitější a pro komplexní zemědělskou výrobu nedostačující. Bohužel tato představa, jak se později ukázala, byla velice mylná. „*V roce 1957 se několik sedláků sebralo a ze všech polích se udělal selekt a najednou jsem v JZD byli i my.*“ Svatby měla dvě, sic s jedním mužem. Ta první byla civilní, v květnu v roce 1953. Přijala jméno Jůzlová, ačkoliv s manželem bydlela až po svatbě druhé, církevní, ta byla uspořádána v červenci téhož roku. Musíme si uvědomit, že tenkrát mít svatby dvě nebylo vůbec nic divného, protože ti, kdo chtěli mít svatbu v kostele, museli mít nejdříve svatbu civilní. U manželů Jůzlových však delší časová doba mezi oběma svatbami nastala právě kvůli probíhající reformě. „*Právě jednou v květnu nebo červnu v roce 1953, už poté civilní svatbě mě pan farář v kostele na mši přečetl, jako Jůzlovou, mě to bylo líto, ale on mě vlastně nemohl přečíst jinak. Sice jsem to nevnímala, ale už po té civilní svatbě jsem byla Jůzlová. Ale*

důležitá pro mě byla svatba v kostele, tu jsme měli 4.7. 1953 v Humpolci a oddával nás pan farář Pikl, “ vzpomíná Marie. Také nikdy v životě neměla žádný problém s tím, že je silně věřící a chodí do kostela. Ale to bylo asi proto, že neměla na takovéto starosti čas a ani jim nějak výrazně nešla naproti. Zajímala ji hlavně početná rodina, kterou s manželem živili. Dalším faktorem bylo určitě i to, že nepracovala na pozici třeba učitelky, kde by si mohla budovat kariéru a ventilovat svoje názory. Spolu s manželem vychovali čtyři děti, dva syny a dvě dcery. Všechny vedli ke katolické víře a odmala s nimi chodili do kostela, jak do Humpolce, tak také do nedalekých Mladých Bříšť.

8.2 Rozhovor s Jarmilou Vogelovou rozenou Bartoškovou

Jarmila Vogelová se narodila v roce 1940 v Humpolci. Oba rodiče pocházeli z nedalekých vesnic a po svatbě se přestěhovali za práci právě do Humpolce. Jarmila byla bezprostředně pokřtěna v nemocniční kapli hned po narození, ale svůj křestní list už bohužel nemá. Sourozence neměla, ale ty jí nahrazovalo početné příbuzenstvo z řad bratranců a sestřenek. Od malička s rodiči chodila na bohoslužby do Humpolce, občas také do Želiva, protože její tatínek pocházel ze Sedlice, což je vesnice nedaleká právě Želivu. Do první třídy nastoupila hned po válce v roce 1946 a jelikož výuka náboženství byla v té době ještě povinný předmět, účastnila se ho celá třída a vyučovala ho paní katechetka Kovářová. *„To jsme chodili celá třída, pamatuju si, že tam byl jenom jeden ateista a, že to byla taková výjimka, že jsme se na něj dívali, že je něco takovýho vůbec možný. Do páté třídy chodila určitě celá třída, to bylo samozřejmé, to si pamatuju, že jsme tady měli pana děkana, no, teď si nevzpomenu, on poté odešel na Jižní Moravu. Měli jsme ho moc rádi, on měl takový smysl pro humor.“* Paní Jarmila si obratem vzpomněla, byl to pan děkan Ducháček. Již v první třídě děti přistoupily k prvnímu svatému přijímání, což byla obrovská slavnost v kostele, protože jich do třídy chodilo 35 dětí. *„Pamatuju si, že nám pan farář říkal kaštánci, což nám přišlo takové směšné, že nás takhle oslovoval. Ale spíš asi, když jsme ho dopálili si myslím, ale z jakého důvodu to bylo tak nějak už nevím.“* Mimo duchovní učila náboženství také paní katechetka Kovářová, která měla svůj byt na faře, v místnosti dnešní třídy, kde se schází farní rada. *„My jsme chodili často na faru, májové pobožnosti byly, tam jsme dostaly takové pěkné oblečení, tak to bylo pro děvčata paráda, to nás taky ještě více lákalo, takže jsme tam byly často. Tam bývaly ty farní kuchařky, tak ty se o nás taky staraly. Už si nepamatuju jména, ale vím, kde tady mají hroby, chodíme je ještě opravovat ty hroby farních slečen,“* vzpomíná.

Na paní Jarmilu působil impozantním dojmem i děkan Celest. Jiřík, který byl vysoký a štíhlý, říká. *„Zdál se nám takový přísný.“* Jeho nástupci pak byli dva kaplani, David a Pikl, oba jsou

pohřbeni v Želivě. „*Pamatuju si, že pak tady sloužil mše svaté pan kaplan Pikl, ale jak odešel pan děkan Jiřík, to si nepamatuji už.*“ Po základní škole nastoupila paní Jarmila na humpolecké gymnázium, které po třech letech zdárně dokončila. Dohromady se základní školou se tomu tenkrát říkalo jedenácti letá škola. Poté, v roce 1957 se hlásila na pedagogickou fakultu do Brna, kde jí po přijímacích zkouškách napsali, že pro nedostatek místa a velký počet zájemců nebude na školu přijata. „*Já jsem tam měla samozřejmě docházku na náboženství, to jsem vyplnila, i když to bylo nepovinný, ale museli jsme si dávat přihlášky ředitelovi Stachovi, tady na gymnáziu. Ještě jsem si podala odvolání do Českých Budějovic, protože jsem věděla, že můj obor matematika – fyzika nemají naplněný, na to se moc lidí nehlásilo, takže bych se bývala dostala, kdyby mě chtěli vzít.*“ Také proto Jarmila nastoupila do Jihlavy na dva roky na studium dopravního stavebnictví, kde poté dostala umístěnku do Prahy, kde pracovala od roku 1959 jako projektant. *Když jsem se vrátila z Prahy, tak jsem byla zaměstnaná na ONV na stavebním odboru, protože můj příbuzný byl předsedou. A tím pádem jsem měla od všeho pokoj, věděli, kdo jsem a nikdo se mě na nic neptal. Akorát, když jsem pak odcházela na mateřskou, seděla jsem v kanceláři s předsedou KSČ ONV a ten mi říkal, že doted' mi dali pokoj, ale až se vrátím, tak dostanu přihlášku. Tak jsem se tam už pro tu přihlášku nikdy nevrátila.* Líčí své zážitky paní Jarmila.

8.3 Rozhovor s Františkem Vondráčkem

František Vondráček se narodil 4. ledna 1931, maminka pocházela z obce Čejova nedaleko Humpolce a tatínek přímo z Humpolce. Rodiče ho odmala vychovávali v katolické víře. „*Moje babička, moje prababička, ta byla v kostele každý den, do devadesáti let, pořád do kostela,*“ vzpomíná. Na náboženství chodil František pravidelně a rád. „*Vzpomínám si, že nás učil Cyril Foral, to byl kněz, toho si pamatuji, ale většinou jsme tam měli katechetky.*“ Po ukončení základního vzdělání pokračoval na průmyslovou školu do Brna, kde bydlel na faře v Židenicích. „*Já jsem byl denně v kostele, na roráty, všechno jsem prožíval v kostele.*“ Ani poúnorové revoluci nepřestal František a jeho rodina chodit do kostela, ačkoliv chodili již jen v neděli. „*V tejdnu jsem tady v Humpolci již za totality nechodil, protože mě hlídali, zapisovali. Do kostela chodil policajt v civilu a všem podával ruce, také když jsem chodil z kostela, tak se tady před panelákem procházeli, to bylo tak okatý,*“ vzpomíná. Po průmyslové škole, chtěl jít František studovat na vysokou, ale tam nedostal doporučení. „*Kvůli politice, já bydlel na faře a tam jsem se normálně stýkal s farářema, denně, kde jsem byl do roku 1950.* Po návratu do Humpolce František pracoval v suknu a on i jeho rodina prožívali blízký vztah s humpoleckými duchovními. „*S panem vikářem Jiříkem jsem hrál taroky, každý čtvrtek u nás u maminky. To je*

nejlepší hra. To hrál prvně tatínek, s bratrem, ale když ho zavřeli, tak já byl nástupce místo něj, strejka Dvořáků a pan vikář. Každý čtvrtek.“ To již bylo právě po odchodu pana vikáře Jiříka z fary do penze, bydlel v místech, kde dnes sídlí autoškola, kousek od bytu Vondráčkových. Františkova rodina se, ale také scházela s panem kaplanem Piklem a Evermondem. Jeho bratr Zdeněk v roce 1948 odmaturoval na humpoleckém gymnáziu a díky tomu, že ho latinu učil želivský opat Vít Bohumil Tajovský, rozhodl se pokračovat dál a studovat tak na kněze. Noviciát prožíval v Želivě a poté byl také u kanonie premonstrátů v Nové Říši. *„Při likvidaci klášterů, když byli sebraní všichni tak rok jsme o něm nevěděli. To bylo takový hrozný, naši bláznili pomalu, my jsme o něm neměli vůbec tušení, co se děje. Až po roce nám dali vědět, že jsou v Králíkách, tak jsme za ním pak jezdili a naši tam posílali balíky a psaní. Dokonce jsme dostali děkovný dopis od želivského opata Vavrouška, že jsme podporovali tyhle kněze.*“ Zdeněk byl v Králíkách vězněn asi 34 měsíců, poté také nějaký čas strávil na Slovensku a pracoval jako „PTPák“ Také byl vězněn v Jihlavě, kde mu bylo jasně vysvětleno, že studia na kněze nikdy nedokončí, protože mu komunisté již zakážou studovat. Proto se oženil a v roce 1960 se mu narodil syn. Na jeho poslední cestě v roce 1997 ho symbolicky doprovodil opat a jeho bývalý učitel z gymnázia Bohumil Vít Tajovský.

Závěr

V situační zprávě z počátku padesátých let popisován zásadní vliv želivského kláštera na humpoleckou farnost. Lze říci, že tato situace je podobná i dnes. Ve farnostech v humpoleckém vikariátu působí několik premonstrátů, důkazem je i samotný děkan P. Hroznata Pavel Adamec, který byl také převorem, když v Želivě prožíval svá poslední léta opat B. V. Tajovský. I želivská pouť, která se koná na svátek Narození Panny Marie, je se třemi bohoslužbami dodnes největší církevní slavností ve vikariátu.

Je zajímavé bezprostředně po Vítězném únoru pozorovat zájem a hojnou účast věřících na bohoslužbách či církevních akcích napříč Československem. Tento trend se podobně odrážel i v Humpolci, nicméně postupnými kroky se komunistické straně dařilo církevní a náboženský život ve městě výrazně utlumit, nikoliv však vymazat. Kroky jako bylo například rušení povinné výuky náboženství na školách, procesy s duchovními nebo také rušení církevních spolků dávaly komunistické moci jistou naději, proto aby se katolická církev postupně stala méně důležitou a méně početnou organizací. Jistý vliv komunistické strany po celé jeho období v Československu tak můžeme pozorovat i do dnešních dní.

Cílem této práce bylo zjistit, jak se vyvíjela církevní situace v Humpolci v padesátých letech. Jak jednotliví kněží zvládali boj s komunistickou stranou a zda bylo v jejich silách udržet katolickou jednotu. Nejvýznamnějším děkanem na počátku padesátých let byl P. Celestýn Jiřík, to on je vnímán v situačních zprávách jako největší nepřítel ze strany duchovních v okrese, a i proto mu byl odňat státní souhlas a byl nucen odejít do ústraní. Jeho vystupování proti komunistické straně určitě souviselo i s jeho věkem, ale hlavně vycházelo z jeho přesvědčení. Další důležitou osobou byl také kaplan Jan Nepomuk Píkl, či kněz Rafael Vosmík, který později v Humpolci také působil. Nesmíme však opomenout řádové sestry, které byly součástí církevní komunity a jejich vliv na obyvatele byl také důležitý. I to si uvědomovali komunisté, a proto se postupně snažili řádové sestry schovat do ústraní.

Při práci na této studii jsem postupně zjišťoval, že žádná sekundární literatura o daném období neexistuje i v tomto vidím účel této práce. V periodiku Zálesí, které v Humpolci za dob komunismu vycházelo byl popisován běžný život ve městě, nicméně církevní život byl z něho vytěšňován.

Zajímavou osobou byl samotný církevní tajemník, který se ještě na počátku padesátých let aktivně angažoval při náboru studentů na bohosloveckou fakultu a v polovině stejného desetiletí již dokázal více vystupovat proti církvi a s velkým nadšením popisovat v jednotlivých zprávách postupný úpadek žáků na náboženství. Nicméně je zapotřebí říct, že situace nebyla černobílá a ohledně některých událostí se církevní tajemník snažil s kněžími domluvit a vyhovět jim. Možná zde z počátku byla jistá obava z kontrarevoluce. Snažil jsem se ve spolupráci s Archivem bezpečnostních složek o církevním tajemníkovi zjistit více, avšak informace, které jsem nabyl v SOkA, byly nedostatečné pro jeho identifikaci. Proto by do budoucna jistě stálo za to do tohoto tématu zabrousit mnohem více a zjistit tak, jací lidé a za jakých okolností na těchto místech pracovali.

Kdybych měl závěrem padesátá léta rozdělit do jednotlivých fází, byla by to období tři. Ta první už od roku 1948 do roku 1952, kdy je cítit snaha komunistické strany o okamžité oslabení katolické církve, na druhé straně obava z tak silné instituce se promítala i na regionální úrovni v Humpolci. Církevní tajemníci se pokoušeli o dialog s kněžími, který se jim ne vždy dařil. Mnoho lidí také chodilo do kostela proto, aby ukázali nesouhlas se začínajícím režimem. Druhou část bych časově vymezil od roku 1952 do roku 1958, vinou postupného zrušení povinné výuky náboženství nastal úpadek počtu věřících, a to se projevilo v účasti na bohoslužbách. Třetí část by byla od roku 1958 do roku 1960, kdy je citelně katolická církev

oslabena a již není registrována jako protivník číslo jedna. Této situace tak postupně využije k druhému nádechu.

Myslím si, že určitých předem stanovených cílů bylo dosaženo, nicméně během zpracovávání této práce zůstalo několik nedořešených okének, které mohou do budoucna posloužit jako další příležitost a mohou se stát středem dalšího bádání. Ať už samotná pozice církevního tajemníka nebo další vývoj náboženského života v šedesátých letech.

Obrazové přílohy

*Pohled z Dolního náměstí na kostel sv. Mikuláše v Humpolci. Foceno na konci 19. století
(Uloženo v archivu děkanství Humpolec)*

Zdeněk Vondráček v premonstrátském oděvu, někdy na počátku 50. let (osobní archiv Františka Vondráčka).

Fotografie pohnutého křížku v Čihošti nasnímané Štěpánem Prokúpkem a jeho bratrem Bedřichem v Čihošti 8. ledna 1950. (publikováno v DOLEŽAL, M. Krok do tmavé noci. str 314.)

Fotografie nasnímaná Štěpánem Prokúpkem a jeho bratrem Bedřichem v Číhošti 8. ledna 1950. (publikováno v DOLEŽAL, M. Krok do tmavé noci. str 314.)

Hrob děkana Celestína Jiříka na humpoleckém hřbitově. (archiv autora).

Textové přílohy

Norma pro situační zprávu na začátku 50. let

„1/ ONV církevní tajemníci podávají pravidelně týdenní hlášení o církevně-politické situaci v okresech a to v 5 ti vyhotoveních, 3 vyhotovení zašlou na státní úřad pro věci církevní III. odbor, 1 vyhotovení KNV církv. odd. na vědomí a 11 vyhotovení si ponechají pro vlastní potřebu. Hlášení je nutno zasílat doporučeně.

2/ Hlášení odesílejte nejpozději v sobotu dopoledne.

3/ Zprávy necht' jsou nezkrácené, aby podávaly objektivní obraz skutečnosti. Uvádějte zprávy kladné i záporné.

4/ V přítomné době je nutno se zaměřit zejména na ohlas novách manželských zákonů, reakci jak duchovních, tak i věřících na tyto zákony, jak reagují věřící i duchovní na inscenované zázraky. Ve zprávě je třeba uvést příznačné zjevy kladné, i záporné důležité pro celostátní církevní politiku.

5/ Důležité zprávy hlásit ihned a nečekat s nimi až do týdenního hlášení. Pokud jsou zprávy vhodné pro tisk, doručit buď kurýrem, aby zdejší církevní oddělení mohlo tyto podat SÚC dálnopisem.

6/ Zasílejte články, komentáře a dopisy kněží vhodné pro Věstník katolického duchovenstva, po příp.at posílají tyto věci duchovní sami. Na př. nyní, kdy provádíme akci úhrady stavebních nákladů za uplynulý rok, jistě někteří duchovní budou tuto akci s povděkem kvitovat a nebudou odpírat zaslat děkovné dopisy buď ONV, KNV nebo SÚC.

7/ Všimněte si života nekatolických církví.

8/ Ve zprávách necht' je přihlíženo k postoji laiků.

9/ Zařaďte do týdenního hlášení zprávu o plnění Vašich úkolů.

10/ Hledejte spolupracovníky ve farnostech a vybudujte po dohodě s církevní trojkou konečně síť církevních důvěrníků.

11/ Hlášení necht' obsahuje náladu obyvatelstva/ ohlas různých církevně-politických opatření, nálada mezi věřícími podle jednotlivých církví, nálada mezi duchovenstvem podle jednotlivých církví/.

Žádám Vás, abyste dodržovali termíny stanovené k vyhotovení pravidelných týdenních situačních zpráv, jelikož bez těchto nemáme patřičný přehled o situaci v kraji a nemůžeme pak dost dobře posuzovat situaci a činit příslušná opatření.

Církevní tajemník KNV“

Záznam z rozhovoru s Františkem Vondráčkem 24. dubna 2022.

Rodiče tě vedli ke katolické víře odmala? *Jo, tatínek je taky z katolické rodiny, moje babička, moje prababička, ta byla v kostele každé den. Do devadesáti let pořád do kostela.*

A chodil jsi na náboženství? *Jo, na náboženství normálně, u nás se scházeli kněží, když měli rodiče třeba stříbrnou svatbu tak u nás byli Píkl, Evermod, David, ti k nám chodili, to bylo normální. A ten Evermod, to byl kamarád mého bráchy, který študoval... to nevíš?*

To jsi mi říkal, k tomu se postupně dostaneme. Takže ty jsi chodil na náboženství před válkou? *Jojo, to nás učila katechetka, už si nepamatuju, jak se jmenuje, ale taky nás učil Cyril Foral, to byl kněz, to si pamatuju, ale měli jsme tam většinou katechetky.*

Jak tebe a tvou rodinu zasáhl únor v roce 1948? *Tak my jsme do kostela nepřestali chodit, neděli jsme chodili pravidelně, ale v týdnu jsem za totality nechodil už, protože mě hlídali. Ale v neděli jsem chodíval pravidelně.*

Proč tě hlídali? *No, do kostela, kdo chodil do kostela tak každýho hlídali, to se zapisovalo. Potom když jsem byl dospělejší a už jsem chodil do práce, tak tady byl... jenže já si nepamatuju, jak se jmenoval ...takovej policajt v civilu byl v kostele přímo a dělal, že podává ruku, a přitom to byl policajt. Kdo to byl přímo... já nevím... asi kamarád, ale nechtěl bych ho jmenovat. Právě potom, dva kamarádi, kteří se mnou študovali v Brně se tady před barákem vždycky v neděli procházeli, to bylo tak okatý, já bych ho nerad jmenoval. Já jsem s ním prožil... v Brně na průmyslovce, on seděl přede mnou.*

V padesátých letech jsi bydlel v Humpolci? *Jojo já pořád bydlel v Humpolci. Byl jsem v Brně, ale stále jsem bydlel v Humpolci.*

V Brně jsi byl na vysoké škole nebo na střední? *Já byl na průmyslovce, na výšku jsem se nedostal, já měl jenom dva roky, tam se postupovalo do čtvrtýho ročníku, jenomže já jsem nedostal doporučení.*

Proč jsi nedostal doporučení? *No kvůli politice, protože já jsem bydlel na faře a tam jsem měl styky s těma farářema,, já byl denně v kostele, na roráty, já jsem všechno prožíval v kostele.*

Faráře jsme měli, to byl kamarád. Měli jsme tam dva faráře, jeden se jmenoval Němčanský, ten tam dělal správce a ten druhý to byl Bohuslav, s těma jsme tam byli jako rodina. Tam jsem bydlel na faře, tak to víš.

Prožívali jste tady v Humpolci s panem farářem nějaké akce? To ne, s nima jsme tady měli takový osobní styky jen... Jo! S panem bývalým vikářem, s ním jsem hrál... (chvilu ticha) Taroky! Každý čtvrtek u nás, jsme hráli taroky!

Seznam zkratek

ČBE – Českobratrská evangelická církev

ČS – Církev československá husitská

KNV – Krajský národní výbor

MNV – Městský národní výbor

OCT – Okresní církevní tajemník

ONV – Okresní národní výbor

OVOM – Okresní výbor obrany míru

SOka – Státní okresní archiv

SÚC – Státní úřad pro věci církevní

Zdroje

A/ Literatura

- BALÍK, Stanislav a HANUŠ Jiří. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007.
- BULÍNOVÁ, Marie, JANIŠOVÁ, Milena a KAPLAN, Karel. *Církevní komise ÚV KSČ 1949–1951*. Sv. 1, Církevní komise ÚV KSČ ("Církevní šestka") duben 1949–březen 1950. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. Edice dokumentů.
- DOLEŽAL, Miloš. *Jako bychom dnes zemřít měli: drama života, kněžství a mučednické smrti číhošťského faráře P. Josefa Toufara*. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 2012.
- DOLEŽAL, Miloš. *Krok do tmavé noci: příběhy faráře Josefa Toufara, jeho vraha a číhošťského zázraku*. Praha: Nezávislý podmelechovský spolek, 2015.
- KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*. Brno: Doplněk, 1993.
- SKLENÁŘ, Michal. *Dějiny farnosti v Ústí nad Orlicí 1948-1963 a děkan Václav Boštík v zápase s komunistickým režimem v roli kněze a stavebníka*. Bakalářská práce, Univerzita Karlova. Filozofická fakulta, 2012.
- SKLENÁŘ, Michal. *Dějiny farnosti v Ústí nad Orlicí jako obraz římskokatolické církve v Československu v letech 1948-1961*. Diplomová práce, Univerzita Karlova. Filozofická fakulta, 2014.
- SKLENÁŘ, Michal. *Děkan Václav Boštík: farnost v Ústí nad Orlicí mezi lety 1927 a 1963 jako obraz dějin římskokatolické církve*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2019, 316 s.
- SOLAŘ, Jeronym Jan Nepomucký. *Paměti města Humpolce*. V Praze: Pospíšil, 1863.

- ŠKRABÁNEK, Zdeněk. *Situace katolické církve na Humpolecku v době komunistického režimu*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2012. 58 s. Bakalářská práce.
- TAJOVSKÝ, Bohumil Vít. *Člověk musí hořeti: rozhovor Aleše Palána a Jana Paulase s opatem želivského kláštera*. Praha: Torst, 2001.
- VANĚK, Miroslav a MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015.
- VAŠKO, Václav. *Neumlčená: kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce*. Praha: Zvon, 1990.

B/ Archivní prameny

- Děkanský úřad Humpolec.
 - inv. č. 1, kniha č. 1, Pamětní kniha I–1839–1884 (1901).
 - inv. č. 3, kniha č. 3, Pamětní kniha III – 1885–1937.
- Okresní národní výbor Humpolec.
 - inv. č. 610, (Zápisy ze schůzí církevní komise ONV, zápisy z porad duchovních katolické církve) 1951–1954.
 - inv. č. 614 (Záležitosti farářů – osobní spisy) 1951–1954.
 - inv. č. 624 (Církevní slavnosti, průvody, kázání duchovních) 1951–1954.
 - inv. č. 625 (Přehledy o vyučování náboženství, výkazy žáků, seznamy dětí). 1951–1954.
 - inv. č. 1036 (Statistické výkazy – o práci farních úřadů, o počtu žáků přihlášených na náboženství, o počtu duchovních a ostatních pracovníků) 1955–1956.

C/ Kroniky

- Kronika církve římsko – katolické Humpolec. Uložena na děkanství v Humpolci.
- Kronika města Humpolec 1949–1957 a 1958–1963 Dostupné z: <http://radnice.mesto-humpolec.cz/public/kronika/> [cit. 3.7. 2022]

D/ Pamětníci

- Marie Jůzlová roz. Hertlová, narozena 24. prosince 1931, rozhovor veden 29. prosince 2021 u p. Jůzlové doma.
- Jarmila Vogelová roz. Bartošková, narozena v Humpolci 1940, rozhovor veden 27. března 2022 u p. Vogelové doma.
- František Vondráček, narozen 4. ledna 1931, rozhovor veden 24. dubna 2022 u Františka doma.

E/ Internetové zdroje

- Biskupství královehradecké [online]. Seznam farností ve vikariátu Humpolec. Dostupné z: <https://www.bihk.cz/dieceze/vikariat/humpolec>.
- ARCDATA Praha [online]. Dostupné z: <https://www.arcdata.cz/produkty/geograficka-data/arccr-4-0>.
- Český statistický úřad [online]. Databáze demografických údajů za obce ČR. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/databaze-demografickych-udaju-za-obce-cr>.